

Po velké události

Výsledkem presidentské volby byl jeden ze tří vůdců Národního sjednocení, p. Jiří Stříbrný, tak velice otřesen, že v hlubokém rozrušení usmyslil si napsati o posledních událostech dokonce — pravdu. Usedl tedy a napsal do svého časopisu: nic si nezaštějme, levice zvítězila, pravice byla poražena. Jenže v hledání pravdy je třeba míti trochu větší cvik, než má p. Stříbrný. Nemůže se to podařit napoprvé. Ani p. Stříbrnému se to nepodařilo za tak nepříznivých podmínek. Skutečná pravda je jiná: nezvítězila levice ani nebyla poražena pravice, nýbrž zvítězili ti, kdo nerozdělovali při této příležitosti národ na levici a na pravici a hledali prostě nejvhodnějšího muže pro presidentský úřad. Poraženi byli pak ti, kdo si z těch nebo z oněch důvodů usmyslili kandidovat muže méně vhodného a nemohli veřejnému mínění dokázat prospěšnost tohoto počínání. V této kampani šly strany katolické se socialistickými: pak přece nemůžeme mluvit o levici, jak ostatně už mnohokrát bylo pravdivě poznamenáno. Nereklamujeme vítězství pro žádnou stranu, pro žádnou frontu, nýbrž pro stát a pro rozum, který — dej bůh — nás dlouho ještě ovládej. Kdyby strany socialistické a katolické byly přišly s nějakou stranickou kandidaturou, jejíž výhody by bylo těžko dokázat, kdyby socialisté byli kandidovali někoho jenom proto, že je to socialista, nebo katolíci někoho jenom proto, že se jim líbí jeho poměr ke katolictví, prohráli by právě tak, jako prohráli nyní ti, u nichž hlavní vzpruhou při vymýšlení kandidatury byl jakýsi vzdor. Ale stranický vzdor ukázal se příliš nepatrnou veličinou ve chvíli, kdy podle úsudku většiny musil být státní zájem ukojen ve svých základních potřebách. Jedni vyhráli, že zastupovali věc rozumnou, druhí prohráli, že navrhovali provést věc nerozumnou — to je ta pravda, kterou se p. Stříbrný marně snažil odhalit.

Orgán agrární strany „Venkov“ toho dne, kdy ještě psal, že „naš lid přijal s velkým nadšením a uspokojením zprávu o kandidatuře prof. B. Němce pro zítřejší volbu presidenta republiky“, napsal také toto:

„Kdybychom se průměrného našeho občana optali, kdo je prezidentem kteréhokoliv menšího státu v Evropě, kdo stojí v čele vlády nebo státu ať už v Dánsku, na Balkáně, v Estonsku nebo Finsku, ve Švédsku nebo v Norsku, sotva by nám dovedl jmenovat hlavy státu i předsedy vlády . . . Nikdo se ve světě nestará, kdo stojí v čele státu . . .“

Není známo, jakým způsobem se agrární strana dotázala svého lidu na jeho mínění v této věci; dotazovala se tolik svých lihovarníků a zbytkových statkářů, že se skoro zdá, že jí ani nezbyl čas na dotazování na jiných stranách. Ale buďme zdvořilí a když nám někdo něco tvrdí, tedy tomu věřme. Cím však mohl být agrární lid tak velice nadšen? Dáme-li ty dva citáty dohromady, tedy jen tímto: nikdo ve světě neví, kdo stojí v čele státu na Balkáně, v Estonsku, ve Finsku; nikdo ve světě nebude teď také

vědět, kdo stojí v čele Československa; rovnosti bude dosaženo; čím jsme Balkán přesahovali, to si dobrovolně usekneme; proto sláva, třikrát sláva!

Ale jiní vytrvale odpírali volati slávu a nad tím, když konečně budeme postaveni, jak se sluší a patří, na roveň balkánským a baltickým státům, a neviděli v tom cíli, aby už o nás také nikdo nic nevěděl, cíl dosti důstojný a prospěšný, aby byli ochotni za ním jít. Oni uvažovali jinak: až dosud se ve světě dobře vědělo, kdo stojí v čele Československa; to bylo naše plus proti státům balkánským a baltickým; vážnost a známost Masarykova jména prospívala státu; nyní, když odchází, doporučuje za svého nástupce muže, který by státu zajistil podobnou výhodu; předseda Společnosti národů, aktivní účastník všech velkých diplomatických jednání za posledních sedmnáct let je tak známou osobností ve světě, že aspoň po této stránce bychom pokračovali v šťastné éře masarykovské; je rozumně si tuto výhodu zajistit nebo je rozumně odsunout tuto postavu evropského formátu stranou a pečovat spíše o to, abychom na tom nebyli o nic lépe než Estonsko a Finsko? To nebyl boj mezi pravici a levici, to byl boj mezi rozumným a nerozumným, mezi prospěšným a neprospěšným, a proto jeho konečný výsledek byl 340 hlasů pro dra Edvarda Beneše a 24 hlasy pro profesora Němce.

Ostatně nezáleží jen na známosti jména. Ale byl mezi námi muž s dokazatelně největšími zkušenostmi v evropské politice, s dokazatelně největší znalostí evropských lidí a situací, s dokazatelně největší diplomatickou praxí. Hodí se k řízení státu lépe tento muž nebo některý jiný, který, i když mu osobně nemůžeme naprosto nic vytýkati, je po politické stránce sotva více než průměrný čtenář novin? Také to byl konflikt mezi rozumem a nerozumem. Byla to kandidatura, jejíž státní prospěšnost byla zřejma a na niž každému bylo lehké připadnouti. Místo toho se namáhavě hledala kandidatura jiná, chodilo se od Petra k Pavlu, klepalo se na určité dveře v Praze, v Brně i v Bratislavě, hledalo se ve „vědeckých kruzích“, byly patrně navštíveny všechny univerzitní fakulty, ačkoliv v této mezinárodní situaci i primitivní rozum přikazoval hledati jen ve velmi zkušených kruzích politických, hledala se zkrátka figura, která by mohla vyhovět nebo nevyhovět přibližně tak, jako padesát jiných. Že se proti tomu většina postavila, je skoro samozřejmé.

„Venkov“ nyní píše, že agrární strana „zkoumala situaci se všech hledisk“ a že jí to musí býti dovoleno. Ovšem že musí. Ale když prý všechna hlediska, tedy opravdu všechna hlediska. Pokud se týče osoby profesora Němce, tu skutečně všechna hlediska byla prozkoumána a náležitě vyzdvížena, počínajíc tím, že se narodil v březnu jako Masaryk a že chodil do školy, a končíc tím, že znalost němčiny ho uzpůsobovala k čtení německých knih. Ale byla rovněž prozkoumána všechna hlediska, když šlo o osobu druhého kandidáta? Zde agrární strana ve zkoumání

došla až k tomu prvnímu a poslednímu bodu, že dr. Beneš je „místopředsedou strany národně sociální“. Nic víc. Tu se zastavila, dále nezkoumala. Prozkoumala a tučným písmem ve svých časopisech zdůraznila ten fakt, že profesor Němec za svou činnost v Maffii dostal revoluční medaili. To opravdu ukazuje na úctyhodnou minulost. Avšak co v oné době, kdy profesor Němec prováděl onu činnost, za níž byl pak vyznamenán revoluční medailí, dělal asi dr. Beneš, „místopředseda strany národně sociální“? „V letech válečných bylo mu (prof. Němcovi) jasno, že náš národ vstupuje do období, které nám má a musí přinést samostatnost.“ Kde byl asi tehdy skryt onen místopředseda strany národně sociální? „Jeho (Němcova) činnost v Národní radě čs. je známá a není třeba ji znovu uvádět.“ Čímž se liší od dra Beneše, jehož činnost v revoluční Národní radě pařížské je patrně neznáma. Mluvě o obou kandidátech na prezidentství, zdefraudoval „Venkov“ o dru Benešovi svým čtenářům všechna fakta až na ten, že je místopředsedou strany národně sociální. Byl to jeden z nejabsurdnějších pokusů v české žurnalistice a po zásluze ztroskotat. Nechceme profesora Němce nijak snižovat. Nemáme také proč. Je to čestný a ušlechtilý muž, na něhož nic špatného nevíme. Dokonce na něho víme leccos dobrého: prokázal na př. tolik smyslu pro čistotu veřejného života, že nešel za svou stranou, národní demokracií, když se tato spojila se stranou p. Stříbrného. Většina byla o něm toliko přesvědčena, že nemá potřebných politických zkušeností, aby se dalo očekávat, že bude obratně řídit stát v době tak kritické. Neubírajíc profesoru Němcovi z jeho zásluh a činů o stát a o národní osvobození, viděla veřejnost jasně, že poměr těchto zásluh a činů k zásluhám, činům a zkušenostem Benešovým má se asi jako jedna k tisíci. Tak zřejmý pokus o nepravdu, o skreslení skutečnosti, jaký nastrojil „Venkov“, se nemohl zdařit. Lépe, jak i z výsledku je vidět, by bylo bývalo jej vůbec nepodnikat.

Tolik teď, po středečním výsledku, můžeme říci, že jsme se neblamovali před cizinou, která s napětím očekávala, dá-li se náš národ opravdu pohnouti k tomu, aby takovým způsobem, jaký nám agrární strana navrhovala, plýtval svými osvědčenými muži a dával před nimi přednost nepopsanému listu papíru. Tu a tam dokonce s nadějí očekávali, že československý národ provede tentokrát hloupost. Tedy — neprovedli jsme ji. Jako tak často v rozhodujících chvílích, také nyní v našem národě nakonec zvítězil rozum a správný odhad osobnosti. A ačkoliv někteří Češi nejdříve tak nesprávně uvažovali, že by byli málem položili Hitlerovi k nohám hlavu zahraničního ministra, který si vysloužil v Berlíně nelibost horlivým budováním obranných paktů, nakonec přece zde, v bezprostřední blízkosti hitlerismu, semkly se všechny elementy evropské kultury a manifestačně daly novému prezidentovi většinu, jaké dosud nebylo u nás v presidentských volbách docíleno.

Po květnových volbách je to nové, stejně velké vítězství demokracie, které budí ve světě zasluženou pozornost. Demokracie v tomto státě může být na sedm let klidna, neboť si postavila do čela muže, který ani od ní neodpadne, ani ji nepoškodí omylem nebo nerozhodností. Obávali jsme se něčeho takového, jako byla volba Hindenburgova v Německu, volba osoby třeba dobré vůle, ale s malou informovaností a ne-

schopné prohlédnouti předivo intrik. Hindenburg měl dobrou vůli. Řekl jednou, že půjde proti Hitlerovi mluvit třeba do cirkusu. Ale potom mu jeho poradci vyprávěli několik pohádek, a on povolal k vládě toho muže, proti němuž chtěl jít mluvit i do cirkusu. Profesora Němce, jak snad není známo, ale mělo by být konečně známo, pohnuli ke kandidatuře také pohádkou: vyprávěli mu, že dr. Beneš ve spolku s komunisty chystá převrat a omezení soukromého vlastnictví; v této situaci, řekli mu, musí posloužit národu svou kandidaturou. Profesor Němec pohádce uvěřil a kandidaturu přijal. Špatná to kvalifikace pro kritické chvíle, které by mohly nastat. Víme, že prezident, pravda, více jen reprezentuje stát než v něm vládne. Ale jsou chvíle, jsou situace, kdy přece ústava dává jemu do rukou rozhodnutí, kdy bez něho nelze jít falešným směrem kupředu. Také v takových chvílích by se mohly vyskytnout pohádky, a běda, bylo-li by rozhodování v rukou poněkud lehkověrné osobnosti. Nyní ještě s větší jistotou než dříve můžeme říci, že Československo nepůjde cestou Německa, mimo jiné také proto, že nemá na svém prvním místě hindenburgovský zjev.

Volba Hindenburga prezidentem byla umožněna německými komunisty, kteří odmítli hlasovati pro demokratického kandidáta a raději postavili beznadějnou kandidaturu vlastní. Následky této chyby — bez Hindenburga by nebylo Hitlera — poučily komunistickou internacionálu o všem, čeho je třeba. Naše komunistická strana neopakovala už osudnou chybu německých komunistů. Od první chvíle rozhodně slibovala odevzdat své hlasy kandidátu, jehož jméno je v úzké souvislosti s demokracií.

Za to, že Národní shromáždění tak manifestačním způsobem zvolilo nejspůsobilejšího muže prezidentem, přísluší konec konců také jakýsi dík agrární straně, která v poslední chvíli vstoupila do jednotné fronty, v níž už všichni ostatní byli seřazeni. Ovšem, jen mírný dík jí za to patří. Dík ten vztahuje se především na to, že během celé kampaně nepodrobovala nynějšího presidenta osobním útokům; pak na to, že neslibovala oposici za hlasování pro kandidáta, který jí se líbil, ústupky, jež by nebyly prospěšné státu; konečně i za to, že když už viděla, že by podlela, dala přednost jednotné národní a státní frontě před setrváváním ve vzdoru a že neoslabila autoritu nového presidenta tím, že by se mohlo říkati, že největší strana hlasovala proti němu. Autorita presidentova je státu potřebnou, a v agrární straně nakonec přece zvítězil kladný poměr k státní potřebě. Byla by mohla nového presidenta doprovoditi na jeho stolec značně pošramocného, jednak osobními útoky, jednak důsledným odporem proti němu, a byla by mohla předem podryti jeho autoritu. Neučinila tak. Za to tedy onen dík.

Mírný však proto, že jinak agrární strana učinila vše, aby ztížila vítězství rozumnosti, a ustoupila teprve opravdu v poslední chvíli, když už viděla, že by byla poražena, ani o okamžik dříve. Po rozhodnutí lidové strany, že bude hlasovat pro dra Beneše, byla by agrární strana poražena, i kdyby všichni henleinovci byli hlasovali s ní. Ústup se udál opravdu v poslední chvíli: ještě v poledne den před volbou terorisovala agrární strana malé německé strany a vyhrožovala

jim různými politickými mukami, jestliže nepomašují, jak ona káže.

Agrární strana v těchto dnech zkouší, není-li mezi výsadami, které má jako největší strana, také ta výsada, že nesmí býti poukázáno na chyby, kterých se dopustila. Podala už aspoň žurnalistické ukázky, jak zachází s těmi, kdo se toho odváží. Krátce řečeno, zachází s nimi hrubě. Přesto je třeba toho se odvážit, protože tyto události nesmějí minouti bez poučení. Přihodila se skutečně velká událost: agrární strana — po prvé v republice — utrpěla velkou, všem zřejmou porážku. O tom není možno nemluvit a nepatit se, proč.

Tak zvaný Hrad dělal nějakých pět, šest posledních let všechnu politiku s ohledem na budoucí presidentskou volbu, t. j. tak, aby agrární strana mohla souhlasit s volbou Beneše za presidenta. To se obecně neví, ale jest to pravda. Hrad dělal takovou politiku i tehdy, když to nebylo zcela prospěšno hospodářskému vývoji ve státě. Nezacházel vždy vlídně a ohleduplně se socialistickými politiky, kteří odvážili se přemýšlet o tom, jak postavit meze stále rostoucí převaze agrární strany. Dovoloval někdy i svým zaměstnancům, aby na takových politicích zkoušeli svůj vtip, což není pro potrefeného příjemný osud, neboť vtipnost nebyla mezi hradními zaměstnanci nikdy rozšířena a nefungovala proto hladce. Nuže, když mělo dojít k rozhodnutí, všechna tato snaha Hradu se ukázala marnou. Opět se ptáme: proč?

Není těžko na to odpovědět. Jak si už dávno říkáme, všechna světová hnutí k nám docházejí ve stavu značně oslabeném, ať už je to komunismus nebo fašismus. Od té doby, co v Německu a v Rakousku vládne reakční diktatura, šlo světem hnutí, které si píše na svůj prapor: strany pravice, spojte se! I toto hnutí musilo k nám přirozeně dospět, ale dostalo se přes naše hranice vskutku jen ve velmi oslabené formě. Nedovedlo rozbití spolupráci pravých a levých stran ve vládní koalici, ale dovedlo aspoň způsobit, že když mělo dojít k presidentské volbě, někteří lidé horlivě se přimlouvali za to, aby byla vytvořena fronta pravice a postavila svého kandidáta. Zajisté, takoví lidé se vyskytli i v agrární straně, hlavně mezi těmi, jejichž majetkový nerv jest podrážděn, ale nevěříme, že právě oni nebo jejich důvody určovali postup agrární strany. Agrární strana netouží po diktatuře ani po koalici pravých stran, dokud se jí v demokracii a v koalici pravo-levých stran vede dobře. Hlavní zorný úhel, jímž se dívala na presidentskou otázku, byla otázka její moci.

Podle teorie našich zákonodárců měla býti ústava vybudována tak, aby jednotliví činitelé, poslanecká sněmovna, senát, president, se navzájem udržovali v rovnováze. Agrární strana, která si mezi stranami vybojovala první a nejvlivnější místo, necítí žádný zájem na tom, aby nějaký činitel jí udržoval v rovnováze. Silná osobnost na presidentském křesle je agrárikům proto mnohem méně příjemná než slabá. Vše, čeho potřebují, je presidentská stampilka pod podpis agrárního ministerského předsedy.

Pokusili se dvojím způsobem získati takového slabého presidenta. Nejdříve se pokoušeli zabránit odstoupení presidenta Masaryka, ačkoliv — nebo právě proto — věděli, že choroba mu zabraňuje zabývat se intenzivně státními záležitostmi a ačkoliv lékaři čím dále tím častěji a rozhodněji referovali, že je nutno svoliti, aby president Masaryk se úřadu vzdal, nemá-li

být jeho život ohrožen. Pět minut politického rozhovoru vyvolávalo při jeho zdravotním stavu krise. Agrární osobnosti vypravily se žádat Masaryka i osobně, aby z úřadu neodcházel, odůvodňující to tím, že by v národě „vznikly zmatky“. O tom, že vzniknou zmatky, ví vždy nejlépe ten, kdo je chce působiti. Prorokuje dobře, poněvadž zná svou vůli. Bylo by se možno zeptat: proč zmatky, má-li se stát presidentem někdo jiný než agrárik? Proč nebyly zmatky, když agrární strana na sebe soustředila úřad ministerského předsedy i všechna mocensky nejdůležitější ministerstva, když dala vybrat všechny čtyři zemské presidenty ze svých příslušníků, když zákonodárství po nějakou dobu pracovalo jen k jejímu prospěchu? Taková strana nemá právo předem věděti, že vzniknou zmatky, nestane-li se to či ono po jejím.

Teprve když již nebylo možno přání lékařů, presidenta a jeho rodiny odporovat, svolila agrární strana k jeho odstoupení. Rozhlížela se nyní po někom, kdo by byl politicky dosti sláb a nezkušen, aby bylo zaručeno, že nezpůsobí onen stav rovnováhy mezi ústavními činiteli, na který pomýšleli ústavodárci. Svého vlastního kandidáta postavit nemohli, to byla holá nemožnost. Připojit ještě agrárního presidenta ke všem těm ostatním mocenským posicím, kterými agrární strana již oplývá, to by byly shledaly nenesitelným i ostatní občanské strany — mimo snad Národní sjednocení, které boj proti dru Benešovi považuje za důležitější v této republice než cokoliv jiného a kterému i dovršení kruhu agrární převahy agrárním presidentem by se lépe líbilo než dr. Beneš na presidentském místě.

Co agrární straně v takové situaci a při takových přáních zbývalo, byl už jen kandidát t. zv. nepolitický. Nějaká monstrance, jak říkal Švehla. Naleznuvše si profesora Němce, počínali si, jako si počíná člověk, který koupil na trhu vánoční stromek a nyní jej narychlo ověšuje ozdobami. Tuto bitvu proti veřejnému mínění agrární strana prohrála. Nepodařilo se jí menší učiniti větším a větší menším. Veřejné mínění odmítlo nechati se obelhávati tak primitivním způsobem. Když již tato prohra stávala se zřejmou, hledala agrární strana ústupnou linii. Ale jakou zájmovou ústupnou linii! Nabídla v tomto stadiu kandidaturu na presidentství nikomu jinému, než dokonce sociálnímu demokratu — ze Slovenska. Dostala od sociální demokracie odpověď: nezradíme! Tím byl tento nápad vyřízen, ale bylo zároveň vyřízeno také předstírání, že agrární strana hledá kandidáta nestraničského. Sociálního demokrata věru nelze považovati za muže mimo strany: v tomto stadiu šlo agrární straně už jen o to, aby to nebyl dr. Beneš a aby aspoň v tom mohla svou vůli prosaditi. Byl to vzdor milostpánů.

Proč agrární strana tentokráte — po prvé — prohrála? Prosazujíc věc, která ostatním stranám zdála se nerozumnou, musila se spolehnouti na své vlastní síly, a tu se ukázalo, že reprezentuje opravdu jen 15 procent voličů, jak jí nedávno bylo připomenuto. I zde se potvrdila stará moudrost, že ten, kdo chce vésti, nesmí přepínati a že může vésti jen tehdy, zastupuje-li věc rozumnou. Agrární strana opustila tuto zásadu a — prohrála, po prvé za republiky. Je dosti velká, aby mohla vésti, když směřuje ku prospěchu státu, ale není dosti velká, aby mohla vésti, i když ostatním vnucuje zřejmý nerozum nebo zřejmou zvlášť, když tato síla nepřesahuje více než 15 procent.

Širší veřejnosti snad byl nesrozumitelný smysl politických manévrů, které se odehrály při vystřídání Malypetra Hodžou v ministerském předsednictví. Zasloužené osobnosti však už tehdy pravily: byla to první zkouška na presidentskou volbu; agrární strana musí vidět, že nesmí prostě diktovat. Tyto osobnosti měly pravdu, jak se nyní zdá, i v tom, že to skutečně byla zkouška, i v tom, že se k ní odhodlaly.

Porážka agrární strany měla by být poučením i pro ty, kdo nyní zvítězili. Vyskytují se mezi nimi lidé (většinou ti, kteří před týdnem byli nejztrašenější), vyzývající, aby vítězství bylo nyní různě využito. A přidávají návod, jak. Nuže, ani toto vítězství nesmí být přepínáno. Neklamme se, bylo to vítězství věci, nikoliv stran. Význam tohoto krásného vítězství mohl by být zmařen, kdyby po něm byly vyvolány zmatky a kdyby v těch zmatcích se ztratila dnešní koalice. Ani dr. Beneš na presidentském stolci nemohl by nahradit rozbití dnešní spolupráce nejsilnějších stran.

(Dokončení.)

F. Peroutka.

poznámky

President Beneš

Právě před rokem vracel se Edvard Beneš z ženevského mimořádného zasedání rady Společnosti národů, která se tehdy zabývala vinou Maďarska na zavraždění krále Alexandra. Byl tenkrát vítán mnohem srdečněji a obřadněji než jindy; nejen proto, že přinášel nový úspěch — těch přinesl už dříve mnoho, aniž se mu za to dostalo zvláštního uznání — nýbrž i proto, že si jeho jméno v letech, která předcházela, konečně dobylo oné popularnosti, jaké si jeho nositel zasloužil. Přes to, že jsme s radostí pozorovali, jak se jeho postavení upevňuje, nenapadlo nás, že se za pouhý rok dostane na křeslo presidenta republiky s úspěchem tak triumfálním, jak se nyní stalo. Vic než komu jinému je toho třeba přát právě Edvardu Benešovi — za všechny útoky, neslušnosti a podlosti, jimiž jej častovala politická periferie a jež jsou konečně umlčeny. Benešova prsa zachytila i nejednu otrávenou střelu, která nesměla přímo zamířit na presidenta Masaryka a která se proto obrátila aspoň proti jeho nejmilejšímu spolupracovníku.

V bitvě o Benešovu volbu šlo o nesmírně mnoho — o duchovní základy této republiky, o státní myšlenku československou a kdoví, zdali nešlo nakonec i o sám stát. Je vyhráno: základy jsou upevněny, státní myšlenka posílena, stát zevnitř podepřen, když z venku byl již před tím právě zásluhou Benešovou zajištěn, jak to jen bylo možno.

Říká se, že v Benešovi nastupuje v úřad presidentský pokračovatel Masarykův — a je to doslova pravda v tom smyslu, že Masarykovy ideje a hlavní směr, jež prezident Osvooboditel státu vytkl, zůstávají a budou působit dále. Porovnáme-li však skutečné osobnosti obou mužů, mohli bychom spíše říci, že v Benešovi nastupuje Masarykův doplněk. Jeden z důvodů, proč si Masaryk Beneše tak váží a proč mohl říci: „bez Beneše bychom republiky neměli“, je patrně v tom, že Beneš má některé vzácné vlastnosti, jež se při součinnosti s Masarykem znamenitě uplatnily. Snad bychom to mohli vyjádřit asi tak: Masarykova síla je v koncepci, Benešova v konkrétním vidění, ve zvládnutí všech podrobností, v zpracování, v provedení. Beneš má zvláštní dar vidět plasticky skutečnost, odvažovat všechny politické síly, postřehnout náraz a udržet během akce před očima všechny spojitosti, blízké i vzdálené. Tím nechci říci, že by Masaryk nebyl schopen drobné a podrobné práce (vždyť se právě tou také proslavil), nebo že by Beneš zase nesvedl samostatnou koncepci — naopak. Tajemství toho, že se tyto dva muži tak dobře doplňovali, je především v tom, že se ideově shodovali. Beneš byl Masarykem od mládí vychováván. Znal důkladně Masaryka a přijímal jeho učení. Proto mu stačily v politické práci

hlavní podněty; s nimi mohl už pracovat samostatně. Doplnovali se i věkem i svou duchovní orientací: Masaryk tihl k světu anglosaskému, znal jedinečně Rusko a střední Evropu, Beneš byl zas více odchován kulturou francouzskou — a zrovna Francie se pro nás stala po válce státem tak důležitým. Masaryk byl víc filosof a ideolog, Beneš zase víc konkrétní sociolog, právník a národohospodář. Ani jeden ani druhý nebyli dogmatickými realisty (myslíme tím jejich politické hnutí). Masaryk prostě proto, že je geniální člověk, který nikdy neustrnul a který své hlavní neměnné zásady vždycky dovedl přizpůsobit proměnlivým okolnostem. Beneš pak kritisoval realismus už jako šestadvacetiletý mladík. I on je velkorysý praktik, ale při tom praktik jaksi živelnější, bezprostřednější než teoretičtější Masaryk.

Beneš byl a jest politik úspěšný. Jaká pracovní metoda mu to umožnila? Vystihl ji už jako osmadvacetiletý mladý muž. Napsal tehdy, že politika, která chce být vědecká, „zkoumá krok za krokem poměry“ a podle toho pak hledá řešení, které je v tu chvíli nejvhodnější; „neváže si ruce předem apriorně pojatým plánem, jež vývoj může dementovat“. Skutečně vědecká politika prý se neřídí cílem napřed stanoveným, který se jen tuší, nýbrž postupuje „empiricky podle požadavků a nutnosti daných poměrů...“ Oportunismus. — budete v pokušení říci. Ale myšlíte byste se. Tuto domněnku dokonale vyvrátila Benešova politická praxe za války a po ní. Ty cíle, třebaže se „jen tušily“, nicméně byly a působily a šlo se za nimi neúchylně. Za války to byla samostatnost, po válce zabezpečení státu na ideových základech, daných zahraniční revolucí. Co se měnilo a přizpůsobovalo, byly jen metody, prostředky, jak tyto cíle sledovat. Beneš si už před válkou, u příležitosti šedesátin svého učitele, formuloval Masarykův realismus jako metodu, nikoli jako dogma.

Loni na filosofickém kongrese vyjádřil svou metodu docela přesně. Nejprve prý otázku, kterou má řešit, ať už politickou nebo hospodářskou, pečlivě, podrobně a vědecky rozbírá. Potom proseje fakta, jež takto získal, sitem své filosofické a mravní teorie (to je, jak víme, teorie Masarykova), aby tak získal potřebnou syntesu. To znamená, že v jeho myslí pevně tkví sociální ideál a program, který je tak obecný, že jej může přijmout, jak Beneš věří, každá civilizovaná společnost. Politika pak není nic jiného než hledání a volba prostředků, jimiž je možno tento ideál nejvýhodněji uskutečnit. Tomu ideálu se stručně říká demokracie.

V hledání a volbě oněch prostředků není hned tak důmyslného muže jako je Beneš. V tom je velká část jeho slávy a také našich nadějí, které v něj skládáme jako ve vůdce státu. Náš ideál je pevně a, jak doufáme, na všechny časy stanoven. Potřebujeme jen hlav, které by měly dost fantazie, aby nás dovedly za tím ideálem obratně vst. Edvard Beneš je taková hlava, v níž se bez nesnázi rodí praktické i odvážné politické myšlenky. Těch potřebujeme a po těch toužíme. Prahne po nich zvláště mladé Československo. Těšíme se, že president Beneš bude především jeho vůdcem! Z. S.

politika

Miloš Vaněk:

O presidenta čili o demokracii

„Budu se na vás chvíli ještě dívat, jak to vedete.“
T. G. M.

Co vlastně rozhodlo o volbě dra Edvarda Beneše presidentem republiky? Vždyť vlastně po čtyři týdny, od 21. listopadu do 17. prosince, panovala o ní nejistota.

Rozhodla svobodná volba a všestranné uvážení parlamentu. V rozhodující chvíli se národ spojil, jeho politická reprezentace se sjednotila, a výsledkem bylo těch imposantních 340 hlasů...

Ano, ano, četl jsem to už v novinách. Ale proč se národ sjednotil až v noci z úterka na středu? Proč nebyl jednotný hned?

Protože v lúně agrární strany nastalo těžké zakolísání v základních otázkách demokratické orientace,

kteřé rozdvajlo tuto stranu na dvě křídla: na skupinu Stoupal-Vraný, jejíž sklony jsou známý, a na skupinu Hodžovu, která trvala na důsledně demokratické orientaci.

Chcete snad říci, že šlo o boj o agrární fašism? Ten přece není tak nového data?

Ano. Šlo o dávno aktuální demokratické ozdravení agrární strany.

A kdo tuto stranu v poslední chvíli asanoval? Rozhodnost Masarykova? Nebo autorita Benešova či Hodžova? Či snad nejednotnost agrárníků, živnostníků, hlínkoviců a národního sjednocení? Nebo všechno to dohromady?

Snad nejspíše všechny tyto vlivy hrály zde spolurozhodující úlohu.

Jakou? A co stanovisko Vatikánu? Nerozhodovalo i ono?

I ono. To je tak: máme od roku 1918 samostatnost státní. Máme samostatnost národa. Je dobře hlídána armádou, bezpečnostními sbory, hraničáři a strážci suverenity a prestiže národní i státní. A přece o nás v minulých dnech rozhodovali tři papežové: římský, berlínský a moskevský.

Jak je to možné? Jak je možno, že máme státní a národní samostatnost a že přece papežové měli být jazýčkem na vahách našeho osudu? Cožpak ještě ani po pěti letech, co uplynuly od smrti Mistra Jana a od Lipan se národ nenaučil být sám sobě rozhodčím?

To je těžko vyložit. Pochopí to jen, kdo ví, že před pěti sty lety hájil Jan Hus z jižních Čech proti římskému papeži a jeho koncilu myšlenku lidskosti a svobody svědomí, kdežto dnes, po pěti letech, nechtěl agrární koncil uvěřit, že by pan Rudolf Beran — zase z jižních Čech — měl tutéž myšlenku hájit (tentokrát v souladu s Vatikánem) proti diktátorům, a to nejen co by předseda Jihočeského národohospodářského sboru, nýbrž i jako nejvyšší funkcionář agrární strany . . .

Hm, to mi zní trochu složitě. A co ten Berlín a Moskva?

Také zahraniční jazýčky. Víte, ukazuje se, že státní a národní samostatnost není jen věcí fyzických hranic, nýbrž že je tak trochu věcí občanského a duchovního uvědomení . . .

Ale Moskva je přec také diktátorská, a přece hlasovala pro kandidáta demokracie?

Inu, naučila se z vlastních škod v Německu a jinde.

A poslouchajte, nejste vy tak trochu pro duchovní autarkii?

Jsem, a ne trochu, nýbrž vůbec, pokud jde o duchovní inspiraci z — fašismů. Všimněte si: kdyby to byl býval demokratický zápas mezi dvěma přibližně stejně velkými politickými a morálními autoritami, bylo by menší nebezpečí. Ale nesouměřitelnost osobností působila, že Benešův protikandidát, ač nefašista, by býval dříve či později musil nahrazovat mechanickými prostředky, kolik mu scházelo na morální autoritě. To samo o sobě znamenalo velké napětí vnitřní. Přidejte pak fluida pronikající zvenčí, zejména z Německa — a budete pro tento druh autarkie také . . .

Mně se zdá, že přeháníte. I s fašismem, i s papeži, i s autarkii . . .

Nedívím se vám. Za ty čtyři týdny noviny a revue vycházely jen zdánlivě: mluvily jen o Habeši, o Anglii a rozpočtu. S podivuhodnou kázní se vystříhaly

zvyšovat skryté napětí, které snadno mohlo vyústit v rozvášněný ořes. Ale to neznamená, že by nyní nesmělo spatřit světlo světa dokumentární vyličení těch čtyř týdnů s přesnou charakteristikou věcných cílů i osobních rolí. Díky kázní jsme si — zase jednou — odbyli věci, které jiné národy drásají až do krve, jen bouřkou ve sklenici vody.

Odbyli?

Ano, odbyli. Není vítězů a není poražených v mezenském zápase, poněvadž ho nebylo — bylo jen šikování k němu. Ale to neznamená, že není vítězů a poražených v zápase i de i — a to pomůže samo o sobě demokratické asanaci tam, kde je jí třeba: na občanské pravici. Rozumí se, té asanaci je nutno pomáhat pravdivou informací o faktech, nezamlčovat nic, co může pro budoucno prospět demokratickému ujasnění a občanské výchově.

Proč tak houževnatě trváte na těchto, jak bych řekl, morálních reparacích?

Protože je to 1. spravedливо, 2. pravda tak káže a 3. je to nevyhnutelné. Kdo a jak se choval v této těžké zkoušce, bude ještě dlouho důležitě. Šlo konec konců nejen o vnitřní mír a o demokracii, ale snad i o stát, ať jakkoli skepticky se tomu usmíváte. Státy se udržují tím, čím vznikly — citoval znovu na odchodu president Masaryk. Tento stát, naše republika, nevznikl na př. díky modlitbám henleinoviců, a jejich hlasy by sotva platně mohly podepřít vrchol státu v jeho autoritě vůči cizině i doma tak, jako hlasy stran demokraticky orientovaných — byť bychom i měli nejlepší vůli počítat „hlas jako hlas“ . . .

Toť ovšem pravda. Ale povězte ještě raději, místo vzpomínání, co bude nyní?

Napřed povím, co jest: je zase jistota a klid ve špičce státu. To ovšem znamená pro budoucnost: nikoli spolehat, nýbrž tím intenzivněji pracovat na všech úsecích, kde mají své základy pilíře demokracie a dalšího pokroku.

Bedřich Pilc:

Muž za Hitlerem

Schacht, německý hospodářský diktátor.

Informujeme čtenáře dnes o muži, o jehož osud — a o osud celého jeho směru — se bude v Německu pravděpodobně bojovat v příštích měsících. Hitlerova vláda, jak známo, není jednotná: vyšla ze spojení národně socialistické strany s konservativními kruhy hospodářskými. 30. června 1934 přinesl vyraždění radikální opozice, která tomuto spojení s konservativci odporovala. Boj není skončen, nýbrž pokračuje. Na jeho výsledku záleží budoucí podoba německého režimu. Dosud Hitler podporoval konservativce a dal se jimi podporovati. Jejich zástupcem ve vládě je dr. Schacht. Kdyby se opozici podařilo jej porazit, byla by to velká změna, a měli bychom co činiti s jiným režimem v Německu, než jaký jsme poznali od r. 1933. Proto osoba dra Schachta zasluhuje největší pozornosti.

Bojovník proti Versailles.

Před nedávnem jsem četl příběh muže, jenž udělal štěstí na základě svého romantického křestního jména. Měl dosti humoru, že se k tomu sám přiznal. Byl to spisovatel, jenž nepopíral, že by byl nedosáhl daleko tak velkých úspěchů, kdyby mu nebyly pomohly romantické názory jeho otce ve chvíli jeho zrození. Šel ještě dále ve studiu psychologie krásného jména, konstatoval, že se stejně vedlo ještě dvěma jeho přátelům: jednomu lékaři a jednomu obchodníku koloniálním zbožím. U obou působilo romantické křestní jméno stejně příznivě na jejich kariéru jako u něho samotného.

Také nemecký hospodársky diktátor Schacht má šťastie, že disponuje krásnym a ryze nordickým kresťanským menom Hjalmar, jež ho vsem germanomanum doporučuje co najvyššie. Dá se těžko definovať, kolik plavovlasé duše a kolik dávného hrdinství vyvoláva toto meno, což ovšem v dnešnom Nemecku, jak je známo, je obzvlášť obľúbeno. Kromě tohoto mena má finanční diktátor Nemecka ještě dvě mena anglická, což ho prirodzeným spôsobom doporučuje hitlerovskému režimu za prostredníka s rasovými bratracmi Angličany.

Přesto přese všecko je on mužem, jenž propagoval a konečně i uskutečnil co nejušněvším spôsobom boj proti hospodárskému ustanovením versaillského míru. Je to muž národního hospodárství, jakého nemecké nacionální kruhy potrebovaly již dávno. Ziskal si své vynikající postavení v hospodárském životě tím, že uskutečnil fusi dvou veľkých bank, banky Darmstadtské a banky Národní, načež se stal vedoucím ředitelem obou těchto ústavů. Politicky vystoupil do popředí brzy po převratu roku 1918 a účastnil se založení nemecké demokratické strany. Demokracie však mu vězela stejně málo v krvi jako jiným radikálním hlavám nemeckým, a jeho cesta napravo je symptomatická. Jeho ostrý zápas proti reparacím ho přivedl brzy na stranu nemeckých nacionálů, a když v říjnu 1931 byla po prvé vytvořena jednotná fronta reakce na harzburském zasedání, byl již jedním z nejvíce vynikajících exponentů těchto reakčních tendencí. Roku 1930 se vzdal předsednictví říšské banky, jehož se ujal roku 1923 jako nástupce Helfferichův, protože prý nechtěl převzít spoluodpovědnost za haagská usnesení o realizaci Youngova plánu. Ve skutečnosti cítil už tenkrát velice jasně, odkud politický vítr věje. Nechtěl se již exponovat spoluprací na žádném podniku republikánské vlády, nýbrž chtěl být připraven pro očekávanou vládu extrémně nacionální. Možná, že tušil, že tato vláda bude nacionálně socialistická, rozhodně si toho však nepřál. Měl totiž už odedávna hrůzu před jakýmikoliv socialistickými i pseudosocialistickými tendencemi a stál daleko blíže tajného rady Huggenberga, než příštího vůdce Hitlera. Rozhodně však mu byl Hitler milejší než všichni ti Jakobini hitlerovské strany, kteří, ačkoliv to bylo absurdní, brali nacistický reklamní socialismus vážně. Proto ho Hitler také povolal brzy po svém nastoupení k moci v březnu 1933 za vůdce říšské banky a odevzdal mu o čtvrtletí později také ještě správu říšského hospodárského ministerstva. Tím se dostaly do rukou Schachtových plné moci nad celým nemeckým hospodárstvím. Hitler věděl, že se mu žvaniví a pomatení propagandisté výborně hodili, že však by ve vážné chvíli s nimi nemohl s místa. Proto odstranil pseudosocialistu Federu a na jeho místo dosadil Schachta, muže praktické hospodárské zkušenosti.

Od té doby ohlašují s naprostou určitostí mnohé emigrantské noviny stále znovu se stejnou určitostí pád Schachtův. Přesto přese všecko drží se Schacht na svém místě.

Hospodárský praktik proti demagogii.

Tato odolnosť Schachtova překvapuje, neboť právě on může být napadán s nejedné strany. Přesto přese všecko představuje stále onu skálu, o níž se rozbíjejí vlny demagogie. Schacht praktickým způsobem vyvrací veľkou část frází a demagogických vyhlášek nacionálních socialistů: on reprezentuje jejich opak.

Tito demagogové útočí v Nemecku skoro nejušněvším proti svobodným zednářům. A malý občan Nemecka, průměrný přivrženec Hitlerův, je prirodzeně skalopevně přesvědčen, že jeho bůh, Hitler, vyvrátil zlé svobodné zednářství dokonale z kořenů. Je to skoro neuvěřitelné, že jedna z nej-

bezpečnějších opor režimu, že právě bankéř Schacht sám je s v o b o d n ý m z e d n á ř e m. Je to typický bankovní a bursovní vládce a příslušník oné kasty, jež podle programu nacionálních socialistů měla být bezohledně vyvlastněna. Jeho zednářství však mu nebylo překážkou, aby se stal hospodárským vůdcem Nemecka a neoslabilo jeho moc ani do dnešního dne. V politické praxi nacionálních socialistů se totiž velice přesně rozlišuje mezi zásadami, které se demagogicky hlásají pro lid, a mezi praxí, kterou určuje jen malá skupina lidí na základě vlastního dobrozdání. Nepozastavují se ani v nejmenším nad tím, že tímto způsobem je jejich nauka, velikolepě rozhlášená, demaskována jako pouhý obrovský švindl.

„Řetězové dopisy“ proti Schachtovi.

Temné reptání klamaných mas národa nepronikne ovšem až nahoru k jeho mocným vůdcům. Je slyšet jen ony „šepťané noviny“, jež představují dnes nejdůležitější orgán veřejného mínění nemeckého. Jestliže nějaká skupina nespokojenců má v úmyslu rozšiřovat své myšlenky, nezbyvá jí nic jiného, než uchýlit se k systému „řetězových dopisů“, jež bývají jindy rezervovány pouze projevům moderních pověr. Podobný dopis byl rozeslán před nedávnem po celém Nemecku v tomto znění:

„Vážený soudruhu (Volksgenosse), zatím co náš vůdce se svými věrnými přáteli neúnavně pracuje na tom, aby bylo uskutečněno nemecké obrození, podařilo se temným mocnostem mezinárodního kapitálu připravit nový útok proti nemeckému národu, jenž je ještě horší a surovější, než inflační zločiny starého systému. My všichni víme, že konečně provedená výzbroj naší nádherné armády stojí obrovské obnosy a jsme všichni ochotni tyto potřebné miliardy přinést jako obět vlasti. Jako kde jinde musí ovšem platit i zde: jeden za všechny, všichni za jednoho. My, občané nemeckého středního stavu, kteří jsme zvyklí šetřit, jsme ochotni přinést svůj osobní podíl na této oběti. Tato oběť však musí být společná všem.

Co však se děje ve skutečnosti? Svobodný zednář vysokého řádu a zástupce mezinárodního bankovního kapitálu, pan Schacht, se dovedl obratně vplížit jako agent těchto mezinárodních mocí do důvěry našeho Vůdce. On připravuje ďábelský plán proti nemeckému střednímu stavu, jenž má zničit tento základ nemeckého obrození, aby pak mohl vést smrtelnou ránu proti Novému Nemecku a jeho Vůdci samotnému. Pan Schacht má v úmyslu na příkaz světového kapitálu zabavit úspory nemeckého středního stavu, a tím pokračovat ve hře svého předchůdce dra Luthera. Má v úmyslu převést ušetřené miliardy drobného občana do kapes veľkých bursovních gaunerů a mezinárodních bankovních králů.

Schacht uskutečňuje tento plán tím způsobem, že nutí spořitelny, aby úspory drobných lidí odváděly říšské bance, jež, jak je známo, ještě podnes stojí pod diktátem mezinárodní banky v Basileji. Místo, aby zabavil výdělků zbrojářského průmyslu a dividendy veľkých bank, loupi tento representant mezinárodních mocností peníze nemeckých vkladatelů, ničí střední stav a dovršuje dílo Judova a dílo bolševiků. Vůdce o tom nic neví. Nezná praktiky mezinárodních bursovních gaunerů.

Druhu v nemeckém národě!... Jsi-li členem strany nacionálně socialistické, je tvou povinností, poukázat v každé buňce na tento podvod Schachtův, otevřít Vůdci oči, aby tohoto zločince propustil. Jsi-li vkladatelem, zajdi ihned do své spořitelny a informuj se, můžeš-li disponovat svým celým kontem, či bylo-li již zcela nebo částečně konfiskováno mezinárodními bursovními gaunery. Vysvětlí svým přátelům a členům strany tento útok mezinárodního velkokapitálu. Jenom široké národní hnutí všech ohrožených vkladatelů může ještě zabránit v uskutečnění zločinného plánu mezinárodního židovství a jejich plnomocně Schachta. Zachraň své trpce vydobyté úspory před útokem vysokého kapitálu. Zachraň své peníze před Schachtem!“

Hitler a Schacht.

V tomto dopise najdete všechna ona charakteristická překroucení, s nimiž se v Nemecku vždycky pracuje, bojují-li se proti Hitlerovu režimu. Vůdce prý sám nic neví o všech těchto špatnostech, vůdce je nedotknutel-

ný, a jestliže někde něco není v pořádku, stačí jen upozornit ho na to, on co nejrychleji všechno napraví. Je to smutný způsob, jestliže se národ jako celek houževnatě brání proti tomu, slyšeti pravdu. Tento národ nevěří a nikdy nevěřil heslu, že pravda zvítězí. Tak stává se sám obětí lži, kterou podporoval. Nikdo nechce slyšeti pravdu, která se nedá vyvrátiti: že Hitler je oficiálním spojencem tohoto „mezinárodního bursovního gaunera“, presidenta říšské banky Hjalmara Schachta. Pamatujeme se ještě na to, že Alfred Rosenberg, zahraniční politik nacionálně socialistické strany roku 1928 v jedné oficiální brožuře strany postavil Schachta na pranýř jako „listopadového zločince“, „svobodného zednáře vysokého stupně“ a „zrádce národa“. Nikdo však dnes nechce věděti o tom, že na posledním sjezdu nacionálně socialistické strany v Norimberku tentýž pan Schacht v úloze nejdůležitějšího referenta jednoznačně ohlásil velkokapitalistický kurs německého hospodářství. Tam také bylo potvrzeno to, co zdůraznil Schacht krátce předtím v přednášce v říšském hospodářském ministerstvu: „Nemůže býti ani řeči o tom, že by mezi mnou a Vůdcem byly nějaké neshody na poli hospodářské politiky. Nezapomeňte na to, že každý, kdo kritizuje mne, kritizuje i dílo Vůdce.“

Tím řekl Schacht plnou pravdu. Hitler stojí na jeho straně, nikdo však nemůže určitě říci, jak dlouho při něm bude ještě státi. Neboť onen silný vliv, jenž si vzal za cíl porazit Schachta, se nevyskytuje jen mezi širokými vrstvami, které věří slibům Hitlerovým, nýbrž i u jednotlivých vůdců mezi nacionálními socialisty a v určitých kruzích hospodářských. Tak podnikli letos v srpnu četní vysocí funkcionáři strany intervenci v Hnědém domě v Mnichově, požadující ve formě ultimata od Hitlera odstranění Schachtova. Předtím konalo se zasedání, na němž byla vznesena řada žalob proti Schachtovi. Mimo jiné se mu vyčítá jeho intervence ve prospěch Židů a svobodných zednářů a byl označen nepřítelem nacionálně socialistické ideologie. Po tomto ultimatu prý Hitler slíbil propustiti Schachta na podzim tohoto roku. Schacht se však přesto udržel i dále. Jednal zcela podle vzoru svého Vůdce, když podvedl celou německou veřejnost příslibem milionové zápůjčky anglické. Jeho úhlavním nepřítelem je Dr. Goebbels, jenž proti Schachtovi podniká v tisku trvalé intriky a připravuje stále otevřeněji jeho pád.

Boj proti věřitelům Německa.

Naproti tomuto odporu měl by Schacht býti vlastně jedním z nejpobornějších mužů Německa. On je přece iniciátorem všech těch plánů, jejichž cílem bylo učiniti prakticky neúčinným celé zadlužení Německa v cizině. V tomto smyslu je psána i kniha Schachtova z roku 1931 s titulem „K o n e c r e p a r a c í“. Schacht v této knize neútočil jen na první dvě skupiny zahraničních dluhů německých, které byly předně dluhy politickými, reparačními, a za druhé dluhy komerčními ze zápůjček a bankovních závazků. Schacht útočil i proti placení dluhů za zboží. Neboť, jakmile neměl možnost spláceti dluhy finanční, ztratil tím i možnost dělati nové dluhy a nemohl už obdržeti ze zahraničí ani dalších úvěrů peněžitých ani bankovních vkladů. Svým vystoupením proti placení dluhů, vzniklých z dodávek zboží, ohrozil Schacht přímo německé hospodářství, které toto zboží trvale i dále potřebuje. Ukázalo se, že když řada zahraničních dodavatelů již neobdržela úhradu svých účtů, byly německým exportérům odmítnuty tří- nebo šestiměsíční platební lhůty a požadovalo se hotové placení hned po obdržení dodávky. Tento svůj postup odůvodňoval Schacht tvrzením, že prý Německo potřebuje „na několik let plné moratorium“, které se musí vztahovati i na dluhy za dodané zboží.

Malá útěcha pro věřitele.

Prekvapuje, že tito noví němečtí politikové a národní hospodáři, mezi něž patří i Schacht, používají podivných psychologických prostředků za svůj bojovný nástroj. Tak Schacht se pokusil vysvětliti věřitelům Německa důvody,

Dr. Hjalmar Schacht

pro něž měli polknouti hořkou pilulku moratoria. Mezi těmito důvody najdeme i odvážné tvrzení, podle něhož samotní dodavatelé mají vinu na obtížné hospodářské situaci Německa. Dne 26. srpna 1934 pravil v Lipsku:

„Vinni na výši německých dluhů za dodané zboží jsou nejen němečtí kupci, nýbrž i zahraniční dodavatelé. Nikomu není tajemstvím, v jaké situaci je německé hospodářství s devisami. Já sám jsem učinil v zájmu výměny zboží se zahraničím všechno, co jsem mohl a nenechal jsem po této stránce nikoho v pochybnosti, jaká je situace Německa.“

A časopis „Der deutsche Volkswirt“ ujišťoval:

„Jestliže majitelé anglických přádelen byli tak nedbalí a neopatrní si informace o situaci svých německých objednatelů, nemá německá vláda žádný důvod, aby se starala o obtíže, které z této situace vznikly.“

Při jiné příležitosti vystřídala tuto podivnou morálku obchodní stejně podivná morálka politická. Tak promluvil Schacht dne 29. října 1934 na projevu durynského průmyslu, na němž se pokusil poštvati zahraniční věřitele Německa proti svým vládám. Pravil při tom: „Že nemáme peníze, to vám způsobila politika v a š i c h státech. Že už nemáme možnost peníže vydělávati, za to se poděkujte také politice svých vlád.“ Tak se Schacht na místo placení vměšuje do poměrů ve věřitelských zemích způsobem, jaký až do té doby byl neznám.

Jindy pokouší se působiti Schacht na cit, což se mu ovšem nedaří v plné míře. Jeho hlas se chvěje tóny dojetí: „Znovu se zde vyznávám z toho, že mám nejpřímější soucit se zahraničními majiteli německých obligací, kteří věřili tomu, že v německých zápůjčkách získávají dobré uložení peněz.“ Míni tím majitele zápůjček Dawesovy a Youngovy. Obě tyto měly za účel, aby Německu byly ulehčeny reparace. Tato „privatisace reparačního dluhu“ byla v Německu svého času radostně přivítána. Přinesla četné výhody nejen reparačním věřitelům, nýbrž i zadluženému Německu. Věřitelé obdrželi ihned své peníze a dlužník získal možnost splatiti svůj dluh za několik desetiletí. Dnes však ujednání těchto obou Američanů jsou posuzována v Německu jako otroctví: kdo je neproklíná, je zrádce země. Zajímavou podrobností je, že jak přijetí plánu Dawesova tak i přijetí plánu Youngova je opatřeno s německé strany podpisem dnešního německého hospodářského diktátora Schachta....

Vždyť přece Schacht sám tehdy při snídani, uspořádané na počest Dawesovy komise, pozvedl sklenku „svého dobrého německého vína“ a připil: „Na zdar nového ducha, za nímž všichni jdeme, neboť on nás povede k míru a přátelství. Na zdar ducha, který je ztělesněn v Owenu Youngovi.“

Geniální pesimista.

Tehdy ještě Schacht používal občas optimistických tónů, později však zahájil taktiku opačnou: dosahoval svých cílů tím, že líčil hospodářskou situaci Německa způsobem co nejponuřejším. Tak podal v říjnu roku 1931 na harzburském zasedání „Národní fronty“ extrémně pesimistické vyličení německé hospodářské situace. Tím vyvolal zprvu veliké rozčilení, připravil si však současně platformu, na níž mohl připravovati svůj další postup. Stejně taktiky užil i s počátkem roku 1934. Tehdy vyličil Schacht devisní situaci v Německu co nejčernějšími barvami. Pojednou se přiznal k tomu, že export klesl skoro o dvacet procent a že proud devis, plynoucích do Národní banky, poklesl stejně nápadným způsobem. Již tehdy se ukazovalo na to, že z náhlého omezení exportu nemůže tak náhlým způsobem vzniknouti omezení přílivu devis, které by bylo patrné ještě ve stejném měsíci. Neboť export Německa podle oficiálních statistik z téže doby, totiž z počátku 1934, ukazoval dokonce vzestup.

Schacht však dosáhl těmito pesimistickými zprávami, jež pustil do světa, mnohých úspěchů. Klesání německého úvěru v zahraničí, jež tím bylo vyvoláno, způsobilo, že německé titry, znamenáné na cizích burzách, ukázaly neobyčejné bursovni ztráty; zejména týče se to zápůjčky Youngovy. Touto taktikou bylo využito německé situace hospodářské k tomu, aby velká část zahraničních závazků německých byla levně získána. Při této příležitosti nakoupilo totiž Německo pomocí prostředníků velké množství obligací Youngovy zápůjčky za levné peníze. Kromě toho bylo dru Schachtovi příležitostí vydati nová nařízení, ještě dalším způsobem omezující opatrování devis. Tehdy Schacht snížil přiděl devis dovozců, zkazal jakýkoliv soukromý dovoz textilních surovin a po vzoru ruského dovozního monopolu dal německému říšskému hospodářskému ministru zmocnění, aby dovoz surovin i jiných druhů zboží byl centralisován. Především však Schacht vytvořil atmosféru, jež se mu zdála býti příznivou pro nastávající vyjednávání o závazcích Německa.

Tak využil Schacht této pesimistické taktiky k tomu cíli, aby setřásl zahraniční zadlužení Německa.

Schacht a akcie.

Snaže se zbaviti Německo všech zahraničních dluhů, postupoval Schacht stejným způsobem, který propagoval Hitler. Jinde však usiluje o pravý opak. Originelním dokladem toho je jeho zásadní stanovisko k akcionářství. Hitler totiž v této otázce doporučoval zásadní změnu, opíraje se o svůj světový názor. Ve své knize „Mein Kampf“ si Hitler osvojil názory útočníků proti strojům z počátku devatenáctého století. Staví se proti industrialisaci i proti institucím akcií. Opakem toho je řeč dra Schachta, již promluvil 30. listopadu 1935 v Akademii pro německé právo, v níž pravil:

„Nemůžeme stavěti letadla, nebudeme-li mítí dílen pro jemnou mechaniku, nemůžeme pouštěti na moře lodě z loděnic, nemůžeme líti dělové náboje bez moderních vysokých pecí a strojůren. Každá z těchto dílen musí býti vyzbrojena nejmodernějším zařízením. Výstavba tak obrovských podniků však si vyžaduje nesmírně bohatých prostředků, jakých může opatřiti jednotlivec jen velice zřídka. Prostředkem, jak sněsti úspory celku a umožniti mohutnější kapitálové podniky, je akciová společnost. Proto musíme, chceme-li splniti požadavky své doby, zakládati i trvání akciových společností spíše usnadňovati než ztěžovati.“

Podobným usnadněním, jež usnadňuje akcionářství, je snadná prodejnost akcie. Lehká prodejnost akcie usnadňuje zájem o účast

na akciových podnicích... Příležitostná změna majitelů akcií nutí ředitele podniku, aby vedli svůj závod takovým způsobem, aby si denně znovu získávali důvěru svých akcionářů.“

Nechceme tu zacházeti do diskusí o tom, jsou-li tyto názory správné, či nikoliv. Stačí nám konstatovati, že jsou pravým opakem toho, co hlásá jako věčné evangelium Adolf Hitler a čím si kdysi získal německé voliče, kteří nejsou ani kapitalisty, ani majiteli akcií.

Schacht a otázka židovská.

Ještě po jedné stránce je Schacht protikladem proti Hitlerovi. Tento protiklad však je za hranicemi Německa příliš přeceňován. Je známo, že před několika měsíci vyslovil Schacht veřejně svůj názor, že Židé nesmějí býti z německého hospodářského života úplně vytlačeni. Když oficiální tisk strany nacionálně socialistické se o této řeči nezmínil ani slovem, dal Schacht sám tuto řeč rozmnožiti ve 250 000 výtisků a rozeslati ve formě brožury. Je možné, že názory této brožury byly míněny upřímně. Jisto však je, že svou řečí Schacht neměl žádného úspěchu, ačkoliv po svém vystoupení v Královci učinil několik pokusů, aby situaci německých Židů zlepšil. Při jedné z rozmluv, které o tomto tématu vedl, postavil se šéf tajné státní policie Heydrich na stranu Schachtovu. To bylo tím pozoruhodnější, když Schacht sáhl občas dokonce i k velice drastickým prostředkům, aby zabránil antisemitickým výstřelkům proti Židům dosud činným v německém hospodářství. Jeho zásluhou je, že filiálka Říšské banky v Amswalde byla uzavřena pro antisemitické výstřelky. Kromě toho Schacht při mnohých příležitostech demonstrativně prohlašoval, že sám nakupuje v židovských závodech, a že tak bude činiti i nadále.

Schacht těmito projevy nedosáhl žádného praktického úspěchu: boj proti Židům trvá dále a je veden nyní i proti židovským podnikatelům, kteří dosud bývali šetřeni.

Příští plány Schachtovy.

Další taktika Schachtova bude směřovati k tomu, co nejvíce snížit dluhy Německa. Proto sleduje Schacht snižování výdajů a zvyšování příjmů, tedy politiku deflační. To znamená, že státní zaopatřování práce má býti omežováno, platy snižovány, daně zvyšovány. Schacht očekává, že to je předpokladem anglických úvěrů peněžních a amerických úvěrů na suroviny. Je ochoten vzíti na sebe následky podobné politiky: vzestup nezaměstnanosti, stoupání vnitropolitické nespokojenosti i pokles prestiže strany nacionálně socialistické.

Schacht však je právě po této stránce největším protivníkem politiky Goebbelsovy, jež nechce připustiti, aby zásadám hospodářské rentability byla obětována přízeň lidu. Především se Goebbels bojí vyšší nezaměstnanosti, která se ukazuje již dnes. Ví dobře, že dnešní vůdce pracovní fronty *Le y* předpověděl na konec roku 1935 něco docela jiného. Slíbil totiž, že nezaměstnanost bude úplně odstraněna. Gobbels si přeje, aby diktatura strany nebyla po psychologické stránce nijak oslabena. Proto je politikou Goebbelsovou inflace a další vedení dnešního dlužnického hospodaření. Při tom ho podporuje exportní průmysl a z finančníků na příklad *W a g e m a n n*.

Schacht je však rozhodným odpůrcem devalvace. Ukazuje na to, že sedlák už udělal zkušenosti s inflací a bude na ně rozhodně reagovati. Podarilo se mu společně se zahraničním ministrem *N e u r a t h e m* a finančním ministrem *S c h w e r i n e m - K r o s s i g k e m* přesvědčiti Hitlera o správnosti těchto názorů: vděčí za to svým stykům s finančníky z londýnské City. Kdykoliv Schacht v Londýně žádá o zápůjčku, neopomine pak efektně pohroziti možností bolševického chaosu, jež prý hrozí Německu.

Udrží Hitler Schachta i v budoucnu? To všechno je závislé na Schachtově osobní obratnosti, kterou naprosto nesmíme podceňovati. Schacht totiž náleží k oněm typickým figurám dnešního Německa, jež mají neobyčejnou taktickou a spekulativní inteligenci. Schacht je z oněch politiků, kteří se osvědčují pouze v drobné práci, kteří však naprosto selhávají, kdykoliv se od nich požadují politické nebo hospodářské koncepce velikých obrysů.

Occidentalis:

Korupce v Třetí říši

Preludium: darovaný velkostatek.

S darováním velkostatku měly určité kruhy Německa dobrou zkušenost ještě za Výmarské republiky. Říšský prezident von Hindenburg dlouho neprojevoval pro zájmy velkostatků tolik zájmu, kolik by si byli přáli východopruští junkerové. Tomu se mělo pomoci. I obdržel prezident ke svým osmdesátým narozeninám darem rytířský statek Neudek. Proti tomu se nedalo nic namítati. Rozhodně však dárcem nebyl stát, nýbrž byly jím určité hospodářské kruhy. V jejich zastoupení objevili se před Hindenburgem dva významní mužové: tajný rada Duisberg, šéf nejbohatšího koncernu nového Německa, Interessengemeinschaft Farben — a společně s ním osoba ještě důležitější, pan von Oldenburg-Januschau, nejprohnanější reprezentant východopruských junkerů. A tento dar měl různé podivuhodné zvláštnosti. Nebyl určen říšskému prezidentovi, nebyl určen pro Hindenburga a jeho nástupce. Byl to privátní dar panu von Hindenburgovi.

Technika dvojité morálky, kterou nacionální socialisté dnes rozvinuli tak virtuózním způsobem, byla tehdy pěstována jejich straníky již s velikou zdatností. Kdyby byl dostal podobný dar vůdce dělníků Ebert nebo některý z jeho maloměšťanských nástupců, byly by propukly noviny německé pravice v pokřik o korupci. Kdykoliv si některý sociálně demokratický ministr koupil na splátky domek v kolonii, objevil se tento domek v německém nacionálním tisku v podobě nádherné a luxusní vily, zatím co nacionálně socialističtí žurnalisté mu nasadili ještě několik pater a vybábili kolem něho celé panství. Pravice však měla v pruském Německu vždycky dobré svědomí.

Rytířský statek Neudek měl ještě jinou vlastnost, pro niž znamenitě odpovídal tomu účelu, jemuž jej junkeři určili. Byl to jeden z mála nevýnosných statků na východ od Labe, byla to zkrátka podle odhadu agrárníků hromada píru a kamení. Pět let po koupi bylo třeba investovati 450.000 marek, jež byly opatřeny pro říšského presidenta, jako druhý dar.

Tím bylo demonstrováno, že rytířský statek Neudek trpí bídu stejně jako všechny ostatní východní velkostatky. Nebylo lepší metody, jak vtáhnouti říšského presidenta do sféry zájmů pruských junkerů. Když ministr hospodářství Schiele obdržel požadavky velkoagrárníků ve formě „program východní pomoci“, rozkázal Hindenburg krátkou cestou, aby tento požadavek byl splněn. Vždyť se vyznal on sám, jaké bídě jsou vystaveni velkostatkáři: „Já vím, co mne stojí Neudek“, odpovídal stereotypně na všechny námitky. Tato východní pomoc představovala obrovskou subvenci pro východní Prusko „trpící bídou“. Na tento účel se nevyhodilo méně než jedna miliarda marek. To se stalo v době, kdy daňové výnosy klesaly, kdy podpora nezaměstnaných byla snížena, kdy obce byly ruinovány tíhou břemen a kdy říšský kancléř Brüning prohlašoval za první zásadu státu nejkrasnější šetrnost.

Skandál s východní pomocí.

Miliardová subvence na „východní pomoc“ byla určena pouze ve prospěch velkostatků. Ani jeden ze tří milionů německých sedláků, jimž patřila drobná půda, nedostal

ani feník. Ze dvou milionů středních hospodářství byla povolena hypotekární zápůjčka každému pětáctýřicátému. Naproti tomu bylo ze třinácti tisíc velkostatků na východ od Labe zbaveno 732 již roku 1932 všech dluhů a 9800 dalších později. Byly to velkostatky, které již dávno neplatily žádných daní, které neplatily ani dluhů, protože byly pod ochranou proti svým věřitelům. Kromě toho se jim dostalo velikých obnosů na hotovosti.

Zde si junkeři ze státních peněz sanovali své junkerství. Každý z těchto „stížených bídou“ stal se „ručitelem za druhého“. První kontroloval druhého, vydával o něm dobrozdání a přimlouval se za něj, a druhý činil totéž pro prvního. V době, kdy všechny mzdy byly stlačeny a kdy dělníci sotva žili lépe, než lidé bez práce, byly rozdělovány miliardy marek mezi majitele rytířských velkostatků jako zisk z loterie.

Byli to velkostatkáři, kteří zbankrotěli pro svou neschopnost a kteří byli sanováni již čtyřikrát: když statek čtyřikrát zkrachoval, byl převeden známým trikem na některou nezletilou dceru. Neschopný vlastník zůstal tam, kde býval dříve. Úvěry z veřejné kapsy však se machinacemi ztrácely. Někteří si za peníze „východní pomoci“ nakupovali automobily a jezdili na Riviéru. Jiní byli majiteli výnosných továren a nechali si podporovati své bídou stížené velkostatky. O některých z těchto velkostatkářů byla vydána dokonce úřední dobrozdání, že peníze z veřejné pomoci „rozházeli s holkami a prochlastali“ (verhurt und versoffen). Ale přesto obdrželi další peníze ze státní pokladny.

Do tohoto skandálu byla zapletena všechna největší jména pruské šlechty.

Skandál, jímž se Hitler dostal k moci.

Dva mužové pokusili vzepřítí se proti tomu. Jeden z nich byl Schlange-Schöningen, jenž byl za vlády Brüningovy pomocným komisařem pro východní Prusko. Byl to příliš dobrý hospodář a příliš dobrý počtář, aby se snažil udržeti pěstování obilí na nejhubeňší půdě na východ od Labe. Byl to pruský konservativce, ale poctivý muž, jenž neměl chuti k tomu, zachraňovati největší lenochy mezi junkery a nezjedenbanější hospodářství. Nechtěl se spolčovati s lumpy a spekulanty, kteří epali do každé písčiny umělé hnojivo a zajišťovali si tisícerými triky nejruznější výhody od státu. Schlange-Schöningen vystoupil za čest a prospěch státu. Říšský prezident Hindenburg, majitel velkostatku Neudek, ho za to v nemilosti propustil.

Druhý muž, jenž se nezdráhal vyvolati skandál, byl říšský kancléř Schleicher, poslední předchůdce Hitlerův. Tehdy počátkem roku 1933 sledovali nacionální socialisté novou taktiku — ještě nedávno před tím se dávali do křiku pro každou nespravedlnost při udělování agrárních subvencí. Nyní však náhle mlčeli. Dopřáli centru a sociálním demokratům, aby tuto korupci odhalili. Hitler doporučoval své nástupnictví po Schleicherovi svou docela novou vlastností: ujišťoval junkery, že jim nechce být nějak nebezpečný. Plným právem se spoléhali junkerové na to, že Hitler ukončí skandál s východní pomocí co nejrychleji hrobovým mlčením. A nemýlili se.

Schleicher byl přiveden k pádu. Na jeho místo byl jmenován Hitler říšským kancléřem. Jmenoval ho říšský prezident von Hindenburg, majitel rytířského velkostatku Neudek.

Hitlerova vláda rozdává velkostatek.

Že se Hitler touto praxí dal poučiti, o tom svědčí případ Mackensenův. Generál polní maršálek Mackensen, poražený vojevůdce a přece v Německu vysoce ctěný muž, byl Hitlerově vládě hned od počátku nepohodlný. Byl předsedou „Stahlhelmu“ a jedním z vůdců německo-nacionálních a monarchistických kruhů, které nebyly ochotny smířiti se s vládou Hitlerovou. Tento muž si dovolil vystoupiti zcela otevřeně proti teroristickému režimu nacionálně socialistického policejního presidenta Engela ve

Štětíně. Nebylo možno vystoupiti otevřeně proti Mackensenovi. I postavily ho opoziční německo-nacionální kruhy demonstrativním způsobem do popředí, když byla konána smuteční tryzna za zavražděného generála Schleichera.

Mackensen neustoupil po dlouhou dobu ze své opozice proti Hitlerovu režimu, ačkoliv se snažil využití nacionálních socialistů k novému vybudování německé armády. Tím se tento populární polní maršálek stal Hitlerově vládě hodně nepohodlným. To bylo podnětem, že se Hitler rozhodl v květnu letošního roku darovati zasloužilému starému bojovníku zámek s velkostatkem blízko Prenzlau. Mělo to za následek, že zasloužilý bojovník se vzdal čestného předsednictví „Stahlhelmu“, jenž byl odpůrcem Hitlerova režimu.

Jak se korupce skrývá.

Generál polní maršálek je v Německu velký zjev a nesmí na něm utkvěti ani stopa pomluvy. Jeho obraz se musí vznášeti bez poskvrny v oblacích a usmívati se převětivě na svůj národ.

Docela jinak je tomu však, kdykoliv jde o drobné funkcionáře strany, jichž stála před soudy celá sta a tisíce pro zpronevěru veřejných peněz nebo rozmanité korupce. Proti nim se postupuje jinak. V těchto případech se dělá z jejich provinění dokonce obrovská aféra. To je smysl celé řady velkých korupčních procesů, ohlášených před nedávnem. Toto tažení proti korupci stejně jako tažení proti homosexuelním, jež bylo uspořádáno před nedávnem, dovede poskytnouti protekčním dětem Hitlerova režimu ovšem potřebnou ochranu. Je to jen prostředek k odstranění nežádoucích živlů, zatím co neskrátá ani sebemenších obtíží neodhaliti skutečnou korupci.

Jak se postupuje, je patrné ze soudního řízení před velkou trestní komorou v Münsteru. Tam byli obžalováni z defraudací, krádeží a „nevěry“ bývalý okresní vůdce nacionálně socialistické závodní organizace westfálské župy, bývalý vůdce závodní buňky a bývalý šéf oddílu v ústředí organizace strany Piontek spolu s pokladníkem závodní buňky a dvěma dalšími vysokými zaměstnanci strany. Zástupce obžaloby, rada státního zastupitelství dr. Eltenburg podal po zahájení řízení návrh, aby z celého procesu byla vyloučena veřejnost pro ohrožení státních zájmů. V odůvodnění tohoto návrhu se praví, že soud sice nemá v zájmu něco skrývati, že však podobná řízení působí v cizině nepříznivým dojmem. Soud tomuto návrhu vyhověl a vyloučil veřejnost i tisk z celého řízení. V jiných případech, kdy veřejnost vyloučena není, je alespoň zakázáno tisku o případu referovati.

Přesto dostává se nám množství zaručených a precizních zpráv z Německa, z nichž je patrné, že se objevuje celá záplava korupčních případů ve formě přímo epidemické.

Někdy vycházejí podobná provinění na veřejnost tím, že bývají vinníci propuštěni bez jakéhokoliv soudního řízení. Nejčastěji se to stává tam, kde došlo k defraudaci peněz na zimní pomoc a jiné veřejné podpory a nebo v případech zvláště křiklavého zneužití oné obrovské moci, již má v rukou každý střední funkcionář strany.

Kdo vydělává na zprostředkování práce?

Tyto případy korupce spolu s nesčetnými jinými jsou především nečím symptomatičtým. Soustava Hitlerovy diktatury nejen že je umožňuje, nýbrž vede k podobným zjevům na všech stranách. Stejně jako se nyní mrhá penězi ze zimní pomoci a jako dříve se rozhazovaly peníze z východní pomoci, tak plynou i nyní obrovské obnosy, vypsané pro opatření práce, do nesprávných kapes. Nikdo nemá možnost podniknouti tu přesnou kontrolu. Jen občas se objeví na veřejnosti křiklavý doklad.

Roku 1933 bylo vyplaceno neméně než 900 milionů marek jako „státní příspěvek majitelům domů za provedené opravy“. Proti tomu protestoval říšský finanční ministr von Krosigk v říšském kabinetu. Neměl však úspěchu.

Dá se úředně zjistiti, že úhrnná cena všech provedených domovních staveb během jednoho roku dosahuje v Německu 600 milionů marek. Podpory jsou určeny tak, že stát přispívá do výše 20% a jen docela výjimečně do výše 50%. Z toho je patrné, že autoři plánů na opatření práce podnikli tak veliké reparační práce, že by se jimi dal financovati německý bytový stavební ruch po dobu celých pěti let.

V praxi se to dělalo většinou takto: majitel domu si dal poslati dopis některého nájemníka se stížností na ošklivou fasádu domu. Nájemník mu sděluje, že nebude-li fasáda opravena, podává výpověď. Jindy zjistí malíř pokojů, že je třeba provést opravu, neboť on má přece největší zájem na tom, aby mu zakázka byla udělena. Ve většině případů se však náklady přesunuly na stát docela a nejen do výše 20%. Majitel domu se dořozuměl s firmou, která mu vystavila tak vysoký účet, že částka, připadající na stát, kryla fakticky celý náklad.

Novinářský trust.

V Hitlerově diktatuře nemá veřejnost žádné kontroly nad státními výdaji. A nejen to: v mnohých případech dokonce titíž lidé vydávají zákon, kteří z něho budou později mít hospodářský prospěch. Nejkriklavějším příkladem podobného hospodaření je před šesti měsíci vydaný „zákon“, který má titul „Nařízení k obhájení nezávislosti novinářské“. Je to absolutistické nařízení, vydané prezidentem říšské tiskové komory Amannem. Jediný smysl a účinek tohoto nařízení je, aby jmenovaný pan Amann, který je současně šéfem a spolumajitelem nakladatelství Eher & Co., dostal do své kapsy několikamilionový kapitál.

Nakladatelství Eher & Co. je nakladatelstvím Hitlerovým, je nakladatelstvím časopisu *Völkische Beobachter* i mnohých jiných velkých orgánů strany, jakož i celé nacionálně socialistické literatury. Toto nakladatelství se svými milionovými náklady a obrovskými podniky pohltilo v poslední době už i celý dům Ullsteinův, jakož i množství krajských firem. Obecně se tvrdí, že na tomto nakladatelství je vysokým procentem účastněn i sám Hitler.

Citované nařízení předpisuje, že určitá nakladatelství novin jsou nucena v nejkratší době buď zavřít nebo prodati svůj podnik. To platí o všech nakladatelstvích ve formě akciové společnosti, ve formě společnosti s r. o. nebo jiné anonymní formě. Kdyby podobná firma chtěla na sebe vzít formu veřejné obchodní společnosti, smí se to státi jen se souhlasem prezidenta říšské tiskové komory Amanna, — téhož pána, který jakožto konkurent má zájem na tom, aby tato firma přestala existovati.

Kromě toho musí zastaviti provoz všechna nakladatelství, která obdržela úvěr nebo subvence od akciových společností nebo od určitých konfesionálních nebo stavovských korporací, nebo od osob, které nemohou prokázati čistotu své rasy, až do roku 1800. Tím je postižen celý dosud existující katolický tisk stejně jako řada dalších novin. Rovněž zaniknou všechna nakladatelství, jejichž podílci mají hospodářské interesy také mimo tisk. Stejně se stane i všem ostatním novinám, jež se obracejí na určitý čtenářský okruh, vymezený některým povoláním, stavem nebo konfesí.

Abyste však tímto nařízením mohly býti postiženy kterékoliv noviny Německa, bylo vydáno ještě jedno nařízení, podle něhož má prezident říšské tiskové komory právo zakázati kterýkoliv novinářský podnik, nebo naříditi jeho spojení s podnikem jiným, kdykoliv v místě vychází příliš mnoho novin, což se přiči „zdravým nakladatelským zásadám“.

I za normálních okolností není snadno naléztí pojednou interesenty, kteří by chtěli koupiti celé tucty novin, časopisů a nakladatelských firem. Tímto nařízením však byly z koupě vyloučeny právě kapitálově nejsilnější akciové společnosti i osoby, „které mají další hospodářské interesy“. Tak se stane, že pro všechny noviny a všechna

nakladatelství v Německu, jež musí býti nedobrovolně prodána, existuje již jen jediný kupec: nakladatelství Eher & Co.

Je zřejmo, že celé nařízení má ráz korupční, že bylo vydáno jen ve prospěch hospodářských zájmů této jediné firmy. Není v něm ani slova o zájmech žurnalistických, nebo o požadavcích obsahových; bylo by to ostatně zbytečné, poněvadž už dávno bylo zajištěno naprosté usměrnění německé žurnalistiky. Svoboda tisku je vyloučena zákonem o šéfredaktorech z října 1933. Také toto nařízení hájí jen holé kapitalistické zájmy určitých osob, které se staly diktátory celého obchodního odvětví a mohou využívat své politické moci bez jakékoliv kontroly ke svému hospodářskému prospěchu.

Případ s cigaretami.

Reemtsma je největší německý cigaretový koncern. V létě 1933 ohrozily podivné okolnosti jeho obchody. Roku 1929 byla totiž zřízena nacionálně socialistická továrna na cigarety. Na základě smluv byl jí zajištěn pevný okruh odběratelů, totiž všechny nacionálně socialistické úderné oddíly. To zajistilo vedení S. A. nevyčerpatelný pramen příjmů: příjem z továrny „Sturm“ dosáhl roku 1933 vrcholné výkonnosti 300 milionů cigaret měsíčně. Několikrát se zvětšila a obývala již slušný komplex domů v Drážďanech.

Její obchodní řízení stálo na zdravém základě: politika a obchod byly tu spojeny velice prospěšně. Velitelství S. A. vydalo rozkaz, podle něhož žádný příslušník S. A. nesměl kouřiti jiné cigarety, nežli „Sturm“. Tím byl okruh odběratelů zajištěn. I členové jiných organizací však počali kupovati cigarety, opatřené odznakem S. A., poněvadž krabička s těmito cigaretami se stala symbolem politického přesvědčení.

Za tuto spolupráci dosáhlo velitelství S. A. od cigaretové továrny příspěvky, jež od konce roku 1932 dosahovaly částky 300.000 marek měsíčně. Počali se však hlásiti o prospěch i jiní. Kdykoliv některému z demagogů nacionálně socialistické strany došly na jejich cestách peníze, stačilo telegrafovatí továrně „Sturm“, jež ihned opatřila potřebný obnos. Adolf Hitler se rozpomněl na to, že byl jednou malířem dekorací, a osobně nakreslil návrh na balení cigaret „Alarm“, které v obchodě dobře nešly. Přes tento prominentní nátěr odběr cigaret nestoupl.

Německý cigaretový trust Reemtsma G. m. b. H. v Altoně pocítil novou konkurenci značnými ztrátami na odbytu. Aby konkurenci porazil, hleděl si opatřiti přízeň příštích držitelů moci. Vydal na jejich volební programy v samotném roce 1932 celých 30 milionů marek, jež vyplatil hotově Hitlerovu společníku v Eherově nakladatelství, dnešnímu říšskému tiskovému šéfu Amannovi.

Nepřekvapuje tedy, že Hitlerův zájem o cigarety Reemtsma značně stoupl. Navštívil Altonu osobně a dal si ředitelem Phillippem ukázati celý provoz. Hitler pak 12. září 1932 vydal rozkaz své straně, podle něhož všechny nacionálně socialistické noviny jsou povinny k nucenému uveřejňování inserátů firmy Reemtsma. Kromě toho přinesla hospodářská část Hitlerova časopisu „Völkischer Beobachter“ článek o provozu Reemtsma, v němž byly uvedeny jednotlivě všechny druhy cigaret tohoto trustu.

Mezi tím byl nově zřízen decernát nacionálně socialistický proti korupci. Byl upozorněn na koncern Reemtsma. Justiční ministr Kerrl nařídil na jaře 1933, aby podivné poměry v tabákovém trustu byly vyšetřeny. Několik vysokých úředníků říšského ministerstva financí bylo zatčeno. Byli obviněni z toho, že umožnili cigaretovému koncernu obrovské daňové defraudace, mluvilo se tehdy o defraudaci šedesáti milionů marek. Hitlerův společník Amann zakázal tehdy novinám uveřejňovati jakékoliv zprávy. Přesto dostalo se leccos na veřejnost. Tyto zprávy způsobily zlou krev a zaviniily, že odbyl trustových

cigaret rapidně klesal: za jeden rok ztratila firma Reemtsma na odbytu 35%. To se musilo napravit. Využilo se pomoci Roehmovy, jemuž byla učiněna nabídka, že továrna Reemtsma bude platiti vedení SA dvakrát větší obnos, než platila továrna „Sturm“. Kromě toho se zavázali výrobci cigaret dodatí straně celý park automobilů. Za to měl se Roehm vzdáti spolupráce s továrnou „Sturm“ a zakázati jí užívati značky SA. Roehm však odmítl.

Nato navázali výrobci cigaret spojení s Hitlerovým dvorním fotografem Hoffmannem. Hoffmann jim fakticky zprostředkoval právo užívati za přílohu k cigaretám obrázky z nacionálně socialistického hnutí i obrázky Hitlerovy.

Dále navázali spojení s Goeringem. Vynaložili na věc něco kapitálu, tato investice se však vyplatila. Firma Reemtsma darovala Goeringovi celou flotilu letadel. Goering se po svém způsobu vložil brutálně a důkladně do věci. Zarazil stíhání, prováděné „decernátem proti korupci“ a udělil trustu Reemtsma několik dní před tím, než došlo k soudnímu řízení, milost. Tím bylo rázem sprovzeno se světa celých devět trestních řízení, namířených proti trustu, z nichž jedno znělo na zločin zemězrady. Současně vydal ministerský předseda Goering dne 6. února 1934 proklamaci s nadpisem „Znovuzřízení hospodářského míru v cigaretovém průmyslu zásluhou ministerského předsedy Goeringa“. V této proklamaci se praví lapidárně: „Nacionální socialismus se dívá vpřed a nikoliv zpátky.“

Dne 30. června 1934 stalo se z vůle osudu, že mnozí z vůdců SA, kteří byli zapleteni do sporu s tabákovým průmyslem, byli zavražděni. Byl to Roehm, Gregor Strasser, von Detten i jiní. Jen jeden nebyl zastřelen, ačkoliv stál již při zdi kadetky v Lichterfelde: byl to onen pan von Alvensleben, kterého Hitler nazval „nejobskurnější osobou třicátého června“. Pro něho si dojel Goering do Lichterfelde a pustil ho na svobodu. Pan von Alvensleben byl totiž dozorcím radou firmy Reemtsma G. m. b. H. a zprostředkoval Goeringův obchod s miliony trustařů.

Nástupce Roehmův, štábní šéf Lutze, se pustil do likvidace cigaretové továrny „Sturm“. Zakázal jí užívati odznaků SA na obalech cigaret a zbavil tím továrnu „Sturm“ jejích odběratelů. Do firmy byl dosazen vnucený likvidátor a její stroje i automobily byly prodány. Balení cigaret „Sturm“ mělo totiž kdysi nápis „Proti trustům a koncernům“, který byl vzat z programu Adolfa Hitlera. Toto zneklidňující heslo však mělo zmizeti z veřejnosti.

Ukázalo se, že investice mnoha milionů, kterou trust Reemtsma vyplatil nacionálně socialistickému hnutí, se vyplatila: tento trust uhrazuje dnes 98% celé cigaretové spotřeby v Německu. Nacionálně socialistická strana pomohla mu za jeho finanční pomoc zničiti všechny konkurenty a získati monopolní postavení.

Souvenir z Goeringovy svatby.

Dne 30. června 1934 pronesl Adolf Hitler řeč, v níž mimo jiné řekl:

„Žádám, aby každý nacionálně socialistický vůdce byl obrazem prostoty a nikoliv přepychu. — Nepřeji si, aby nacionálně socialističtí vůdcové se účastnili nákladných hostin anebo je pořádali. — Zvláště zakazuji, aby bylo užíváno peněz strany, SA, nebo peněz státních na hostiny nebo k podobným účelům. Je nepřijatelné, aby bylo užíváno peněz, které přicházejí z kapes nejchudších spoluobčanů, k hýření a hostinám.“

Na svatbu Goeringovu bylo zaměstnancům a dělníkům města Berlína strženo s platu 40.000 marek, které byly darovány na svatební oslavy. Člověk při tom vzpomíná slov krále Friedricha Wilhelma I., praděda dnešní Třetí říše: „Budete mne milovat, vy psi.“

Ještě zajímavější jsou další dary při této příležitosti. Koncern Reemtsma daroval Goeringovi drahocenné gobelíny. Společnost I. G. Farben darovala mu deset draho-

cenných klenotů. Středoněmecký ocelářský svaz dal mu přepychový soubor z křišťálu. Firma Krupp darovala Goeringovi zlaté stolní přístroje pro šedesát osob. Německý průmysl koupil mu lovecký zámek při východním moři. Německý automobilový průmysl daroval Goeringovi jachtu s rozhlasovým zařízením vysílacím i přijímacím. Letectvo darovalo mu zlatý meč.

Nebylo to po prvé, co při této svatbě byl rozvinut obrovský přepych. Podobné příklady bychom našli i jinde. Mladí lidé, kteří původně neměli ani feniku, dostali se k obrovským kapitálům, o jejichž původu nic bližšího není známo.

I kdyby snad se v dnešním Německu někdo našel, kdo by byl odhodlán zahájit rozhodný boj proti korupci, nebude mít nejmenšího úspěchu. Neboť vina spočívá na celém hitlerovském systému a nekontrolovatelnost finanční správy a promísení soukromých interesů s politickou mocí státu může být přivedeno k pádu jedině pádem celého dnešního hitlerovského řádu.

národní hospodář

Dr. Karel Kříž:

Zboží a lidé v jednotkových obchodech

(Šestý článek ze serie o jednotkových domech.)

Otázka jakosti.

Mluví-li se o jakosti zboží, musí se mluvit také současně o jeho ceně a spotřebním účelu. Protože jakost je jen hodnota poměrná, musí být ve vztahu s těmito dvěma činiteli, nehledě ještě k několika dalším závislostem. Je známo, že nejlepší kapesní hodinky jsou značky Schaffhausen. Niklové stojí asi 800 Kč, stříbrné asi 1000 Kč, zlaté jsou od 1500 Kč výše. Stroj je ve všech těchto hodinkách stejný. Jaký je tu rozdíl jakosti? V materiálu pouzdra? Je dobré, má-li houslista pěkné pouzdro na housle, hraje však na housle a nikoli na pouzdro. Hlavní věc jsou tedy housle. Užitečnost všech těchto hodiniek je stejná. Je ostatně problémem doby, posoudit, zda zboží s rychlejším spotřebním koeficientem nepřispívá více k zaměstnanosti průmyslu. I to je ovšem relativní. Drahé látky na dámské šaty jsou přepych tam, kde velký rozdíl cenový při stejném vzhledu a užitečnosti neznamena možnost prodloužit dobu, po kterou se šaty spotřebovávají, protože koeficient spotřebitelnosti je především určen měnící se módou. Ústředna obchodních komor ve svém podání ze 4. listopadu 1935 správně praví:

„U mnohých předmětů spotřeby jakost nepadá příliš na váhu. Je jedno, je-li dopisní papír kvalitním nebo nikoliv, neboť hlavní je, aby se na něm inkoust nerozpíjel. Obyvatelstvo, jehož důchod stále klesá, musí, chce-li zůstat při své životní míře, spokojit se se zbožím podřadnějším a namnoze vítá, může-li v jednotkových obchodech při nynějším nižším důchodu nakoupit zboží v témže množství, jako dříve při vyšším důchodu v jiných obchodech.“

O potravinách praví na jiném místě totéž podání: „Spotřebitelé mají značný zájem na tom, aby dostali

potraviny s přiměřenou hodnotou výživnou a tu je dáno soustavou jednotkových obchodů, že jsou levnější než ostatní obchodnictvo.“

Musíme opětně dáti slovo dodavatelům jednotkových obchodů, protože ti zboží vyrábějí. Jednotkové obchody samy továren nevlastní. Známa moravská továrna na obchodní knihy a papírové zboží píše: „Potvrzujeme vám tímto výslovně, že dodáváme vám po celou dobu našeho obchodního spojení různé výrobky papírové vždy v téže jakosti, jako všem papírníkům - detailistům po celé republice.“ Továrna na klobouky se rozhořčuje: „Námi dodávané kloboučnické zboží všeho druhu jest naprosto bezvadné jakosti, jako je dodáváme všem ostatním detailistům; váš hromadný nákup ovšem umožňuje nižší ceny.“ Továrna na hedvábné a krepované papíry píše rozčileně: „Jsou roztrušovány pověsti, že jednotkové obchody prodávají klosetní bílý skládaný papír o obsahu 180 listů za 1 Kč, místo 240 listů. Jako dodavatel jednotkových obchodů vyvracím toto nařčení co nejrozhodněji... kvalita, adjustace a pečlivost výroby je tatáž, jako pro ostatní detailisty.“ Továrna na alba, rastry, vzorkovnice a knihařské zboží píše: „Obsah krabiček fotorůžků je tentýž, jako pro maloobchody, abychom však neztratili jejich zákazníky event. bojkotem, dali jsme tomuto značkovému zboží pro vaše jednotkové obchody jiné jméno...“ Velmi známá továrna na keksy a biscuits píše totéž o značkovém zboží a dodává: „...totéž prvotřídní zboží všeho druhu dodáváme do jednotkových obchodů právě jako všem maloobchodníkům.“ Továrna na mýdlo píše: „Mýdlo je zhotoveno z nejlepších surovin, je rovnocenné všem mýdlům, která dodáváme maloobchodům, já i firmy konkurenční.“ Shodně píší různé jiné papírnické, potravinářské, konfekcionářské a chemické továrny. Několik firem, dodávajících sardinky, vysvětluje, že čím větší ryba je v krabičce, tím je ryb menší počet a že jde o totéž množství, které kupují detailisté. Dopisy se v této věci zcela shodují; jde o známé firmy. „Svaz průmyslu malokovového, celuloidového a soustružnického“ prohlašuje dokonce jménem všech svých firem: „Zboží dodávané jednotkovým obchodům se neliší, pokud jde o jakost, od zboží dodávaného všem ostatním obchodům.“

Další námitka je, že jednotkové obchody prodávají zboží

v nezvyklých množstvích a nezvyklém balení.

Citujeme opětně jako nejkompentnější hlas podání Ústředny obchodních a živnostenských komor ze 4. listopadu 1935: „S návrhem, aby do novely zákona bylo pojato ustanovení, že jednotkové obchody smějí prodávat zboží jen ve množstvích a vahách, obchody obvyklých, nelze souhlasit, ježto nemáme ani příbližně použitelných směrnic pro posouzení toho, co je obchodně obvyklé.“

K tomu uvedeme jen několik příkladů. Jednotkovým obchodům jde ovšem o jednotkovou cenu. Tak na př. aby mýdlo mohlo být prodáváno za 2 Kč (jeho nákupní cena je za kg 2.90 Kč, tedy 500 g 1.45 Kč) ½ kg,

prodávají jednotkové obchody 550 g a na tomto artiklu se spokojují s nižší ziskovou přírůžkou, která je pak vyvážena obratem. Továrna na parketové pasty píše: „Dodáváme vám parketovou pastu v krabicích o 60 a 110 dkg, tedy ve větších krabicích, než obvykle v maloobchodu.“ Totéž potvrzuje několik jiných továrén.

	Balení:		Cena (v Kč):	
	v j. obch.	v det.	v j. obch.	v det.
mýdlo	550 g	500	2.—	2.—
vata	30 g	25	1.—	1.50
vata	75 g	50	2.—	2.50
vata	125 g	100	3.—	4.50
napínáčky (kusů)	150	100	1.—	1.50
fotorůžky transp. (kusů)	125	100	3.—	3.50
fotorůžky obyč. (kusů)	150	100	1.—	1.—
klosetový papír (listů)	440—480	400	2.—	2.—

Rozumí se, že to nečiní jednotkové obchody z humanity, nýbrž proto, že jsou zařízeny na pevné jednotkové stupnice (účetně, počítací stroje, počítací pokladny, celá kalkulace a pod.) a musí se tedy ve svých škálách pohybovat. Dal jsem sestavit přesné tabulky v této úpravě pro několik set druhů zboží. Zde není však místo na výpočty toho druhu, které nicméně by velmi zajímaly nejenom všechny, kteří pracují v tomto oboru, zejména však všechny hospodyňky, protože zahrnují také všechny potřeby pro domácnost, vaření a množství běžných potravin a denních potřeb. Jen dva příklady: tak zv. „mopy“, stírače prachu, byly dováženy z ciziny. Nezámožné vrstvy nemohly si „mop“ vůbec koupit, stál 35 až 50 Kč. Dnes stojí v jednotkových obchodech 10 Kč, olej na mop, který stál 8.50 Kč, stojí 3 Kč. Tak byla vytvořena i domácí výroba. Stejně zajímavý je případ s papírem na pomazánku, s pastami na zuby, líčidly, drobnými předměty pro zařízení domácností a pod. Shrneme tento materiál až v připravované knize. Druhý příklad: gumová ohřívací láhev stála, než ji zavedly jednotkové obchody, asi 35 Kč kus. Při větším odběru je nákupní cena 7.20 Kč. Jednotkové obchody, které pracují s normální hrubou ziskovou přírůžkou 30%, ji počaly prodávat za 10 Kč. V bratislavském jednotkovém obchodě ji spatřila jedna venkovská Slovenka, která si ji koupila a nyní jich objednává každý měsíc několik desítek pro celé okolí. Z přepychu se stal předmět denní spotřeby. Ovšem detailista, jehož zisk byl neúměrně vysoký, je krajně rozčilen.

Denně projde jednotkovými obchody u nás asi sto tisíc lidí. Jejich úsudek o jakosti, cenách a hygieně také musí přijít v úvahu. Kdo si prohlédne tato zařízení a způsob zacházení se zbožím, nepotřebuje žádných výkladů o hygieně. Ostatně jednotkové obchody jsou tak kontrolovány v tomto směru úřady, že by mnohým potravinářským maloobchodům mohly sloužit za vzor.

Dotkneme se stručně

problému zdanění a kapitálu.

„Jepa“, „Aso“, „Teta“ jsou vesměs protokolované firmy, které ze zákona jsou povinny vésti řádné obchodní knihy. Jsou podrobeny revisím revisního úřadu ministerstva financí, takže jsou snáze kontrolovatelné než malé neprotokolované firmy. Roku 1934 zaplatily tyto tři podniky, jež reprezentují 90% obratu jednotkových obchodů u nás, na obratové dani 3.7 mil. Kč,

na ostatních daních 0.9 mil. Kč, nepočítaje ovšem ostatní zdanění. U obratové daně je nutno si všimnouti, že dosud činí 2% plus 50% dočasně přírůžky, tedy 3%. Kdyby novelou, která se připravuje, byla základní daň obratová pro ně zvýšena o 100%, platily by daň z obratu 5%, připočtou-li se 3%, která platí výrobce zboží, jež prodávají a která ovšem na ně převálí, platily by jednotkové obchody 8% daň z obratu. Podle bilancí dá se soudit, že daň by se pak přiblížila nebezpečně hranici únosnosti.

Pokud jde o tak zv. „cizí kapitál“ (rozuměj zahraniční) a odvádění zisků do ciziny, zakládá se toto tvrzení na generalisaci a na omylu. Jak „Teta“ tak „Aso“ jsou firmy domácí. Jediné „Jepa“ byla založena s pomocí části švýcarského kapitálu; z úhrnného akciového kapitálu 5 milionů Kč vlastní švýcarské konsorcium 45%. Za tyto akcie složilo švýcarské konsorcium úměrnou částku 1,350.000 Kč u Čs. Národní banky, protože akcie zakoupilo. Dividenda činí 7%, tedy z 210.000 Kč dividendy jde ročně do Švýcarska asi 100.000 Kč se svolením Čs. Národní banky. Z 2022 zaměstnanců všech tří podniků jsou jen dva cizinci. Prokurista firmy Jepy, který je exponentem švýcarské skupiny a jeden specialista-aranžér firmy Teta; oba pracují se svolením Zemského úřadu.

Zaměstnanci a mzdy.

Z dotazníků u dodavatelů vysvítá, že průměrně z výrobní kapacity dodávajících továren a živnostenských výroben pracuje asi 15% zaměstnanců na dodávkách pro jednotkové obchody. To znamená, že tyto dodávky nemohou ohrožovat úroveň mezd v dodávajících podnicích. Srovnáme-li „Kolektivní smlouvu sjednanou podle par. 114 b) živ. řádu mezi Gremiem pražského obchodnictva a Pomocnickou hromadou příslušníků Gremia pražského obchodnictva, schválenou dne 22. dubna 1930 ministerstvem obchodu“ a kolektivní smlouvu na př. firmy „Teta“ z 19. prosince 1934, je zřejmé, že tato dobrovolná kolektivní smlouva je pro zaměstnance asi o 10% výhodnější ve všech škálách. Při tom gremiální smlouva je předmětem ustavičných stížností zaměstnanců, protože zaměstnavatelé se často pokoušejí ji obcházet.

Fluktuace personálu od 1. ledna do 30. října 1935 obrazí se statisticky takto:

Ze služeb podniku odešli pro tyto příčiny:

	Aso	Jepa	Teta
	(počet zaměstnanců)		
úmrtí	0	1	1
trvalá nemoc	1	3	2
neúspěch ve zkuš. lhůtě	9	6	6
výpomocný personál (na svátky a pod.)	18	7	7
soukromé příčiny	1	9	3
na vlastní žádost	19	2	25
propuštěno	24	8	15
	79	40	59
nově přijato	48	48	91
fluktuace	127	88	91
přeloženo do filiálek	33	6	—
Z celkového počtu personálu	879	655	488

Je nutno přiznati, že jednotkové obchody svými přírodními cestami „od výrobce ke spotřebiteli“ ovšem vyřadily četné agenty a zmenšily obrat zprostředkujících velkoobchodů.

Pokud jde o možnosti osamostatnění.

Nezdá se, že by jednotkové obchody brzdily možnosti zakládat nové obchody a živnosti. V obvodu pražské obchodní komory vzniklo od r. 1931 do 1934 podle úředních šetření 32.232 nových obchodů a živností. Podle statistiky z obvodu 11 obchodních komor, jež byla uveřejněna v denních listech 15. prosince 1935, došlo ve třetím čtvrtletí r. 1935 k dalšímu zvýšení počtu živností o 4190. Z toho připadá na svobodné živnosti 2065, na řemeslné 1127 a na koncesované 998. Největší přírůstek vykazuje obvod obchodní komory pražské, o 952, pak liberecké (768), bratislavské (715), královéhradecké (578), olomoucké (539) atd.: komory česko-budějovická a košická vykazují pokles (o 62 a 100 živností). Je ku podivu, že potravinářské živnosti neprotestují proti prodeji potravin v automatech a buffetech, které prodávají do 2 hodin v noci, kdežto obchody s jednotkovými cenami do 19 hodin, živnosti a obchody potravinářské do 20 hodin.

Zbývalo by probrati názor spotřebitele. Soudíme však, že protesty celostátních organizací učitelských proti omezování obchodů s jednotkovými cenami, protesty politických organizací všech stran, jež organizují pracující lid, protesty organizací úředníků a zaměstnanců železničních, poštovních, veřejných i soukromých, ukazují dosti jasně, jak o věci soudí spotřebitel. Vše, co jsme uvedli dříve umožňuje nám, abychom tuto kapitolu dále nerozšiřovali.

Politický problém.

Konečně zbývá se dotknout politické stránky problému. Uvádí se, že existence jednotkových obchodů fašizuje živnostenský stav. Tu je třeba si všimnouti, jak si živnostenský stav počíná a jak mu pomoci. Tomu bude věnována příští poslední kapitola této serie. A ještě jedna věc: jednotkové obchody existují ve velkém množství pouze v zemích západních demokracií. V Rakousku, Polsku, Maďarsku jich není. V Itálii vznikly až v letech vlády fašismu. Je tu ovšem Německo. Požádali jsme důvěrnou cestou muže, který žije v Německu a věci výborně rozumí, aby nám napsal odpověď na tyto otázky. Namísto dlouhých výkladů podáváme tento stručný interview:

1. Kolik bylo v Německu jednotkových obchodů v době, kdy se Hitler uchopil moci? Kolik jich je nyní? Jak se změnil jejich rozsah?

— „Asi čtyři sta. Rozsah a počet zůstaly nezměněny.“

2. Jaký byl program hakenkrajclerského hnutí pokud jde o jednotkové obchody?

— „Výslovně bylo prohlášeno v programu NSDAP: „Jednotkové obchody musí být ihned zavřeny.““

3. Jaký je dnešní stav jednotkových obchodů v Německu?

— „Nic se změnilo.“

4. Můžete nám vypočítat opatření, která proti jednotkovým obchodům učinila Hitlerova vláda? Zejména proti těm, které mají zahraniční kapitál?

— „Hitlerova vláda neučinila již žádných opatření. Všechny německé jednotkové obchody jsou stoprocentně v německých rukou. Jenom F. W. Woolworth má ryze americký kapitál. Avšak speciálně tohoto čistě amerického podniku se Hitlerova vláda ani v nejmenším nedotkla.“

Doufáme, že jsme předvedli celý problém jednotkových obchodů, od jich vzniku, problematiky a charakteristiky až po dnešní stav tak, aby otázka stala se jasnější. Honosíme se tím, že jsme věnovali této věci dva roky objektivního studia a že po prvé jsme ji vyložili

s veškerým aparátem, který jsme si korespondencí se zahraničními podniky, studiem domácí situace a cizí národohospodářské literatury dovedli získat. Nemůžeme již přinést dalších podrobností, protože je nutné, aby tato serie článků byla uzavřena v běžném ročníku, ačkoli množství materiálu dosud jsme zdaleka nevyčerpali. Přispěli-li jsme však jenom k tomu, že ti, kteří se o věc z důvodů zásadních anebo osobních zajímají, počnou o ní soudit jinak a sami se jí bedlivěji obírat, považujeme svůj úkol za splněný. Nezůstává nám, než abychom z toho, co bylo řečeno u nás i v cizině, pokusili se nastínit cesty, jimiž se má dáti náš zákonodárce a především detailista, maloobchodník. To bude úkolem závěrečné studie.

věda a práce

Otto Rádl:

Sto let fotografie a devadesát let fotografie české

II.

Fotografuje se v Praze i jinde.

Na počátku každého umění stojí amatér. Také na prahu umění fotografického stojí ve čtyřicátých letech minulého století amatéři. Podíváme-li se na některé z oněch nesmírně vzácných fotografií, které se zachovaly z těchto dnů, a které dnes jsou placeny stejnými penězi jako drahé středověké originály obrazů, vidíme na všech ruku láskyplného amatéra. V této době, 1841, fotografoval Daguerre krále Ludvíka na balkoně a král ani nedutal při předlouhé expozici tohoto snímku, přijímaného v plném slunci, francouzský miniaturista Jean Baptiste Sabatier-Blot fotografoval se stejným zaujetím samotného pana Daguerra, jenž se ovšem rovněž po dobu několika dlouhých minut v plném slunci nesměl pohnouti. Je viděti, že zlo se vrací. Na tomto snímku vidíme pana Daguerra jako žoviálního pána plného obličejů s kučeravými vlasy s dobráckým knírem nad koutky úst, s černým šátkem, ovinutým vysoko kolem krku, oblečeným ovšem do nového černého kabátu s kytičkou v chlopni. Snímek se však zdařil, neboť pan Daguerre se k němu pohodlně posadil a pěkně se loktem podepřel o křeslo. Tentýž pan Sabatier-Blot má ještě jiné snímky, třeba obrázek chudé babičky s vnučkou: za nimi visí prostěradlo, ale dítě i babička hledí před sebe s takovým klidem a takovým mírem, že z tohoto nepřilíhajícího ostrého obrázku bez valných nuancí cítíte kouzlo, které dnešní fotografii chybí.

Máme z této doby zachovány také fotografie německé. Jedna z fotografií představuje nějakého admirála: světlé pozadí vypadá jako volné nebe, tento vážný muž, jenž býval v mládí krasavcem s černými čupřinami, tu stojí s jednou rukou v boku a druhou s bílými rukavicemi podepřenou o malý stolek. Je to klidné a vznešené a je možné, že tento domnělý kapitán, jehož jméno neznáme, stejně jako neznáme jména jeho fotografa, je nějakým pouhým státním úředníkem. To mu však nic neubere z jeho vznešenosti. Na jiném obraze z této doby (1847), který zhotovil hamburský fotograf Stelzner, vidíme napařádnou starou paní, pečlivě učesanou a hodně oblou, jež si při fotografování postavila vedle sebe na židli portret svého manžela; aby, když už se nedožil sám tohoto krásného vynálezu, byl s ní na její první fotografii alespoň plošný obraz jeho tváře. — To takový americký fotograf Lawrence na svém portretu pána v cylindru zobrazil jinšího šviháka: má nakadešené vlasy, volně šitý kabátec se šosy, levou ruku po napoleonsku zasunutou pod knoflík kabátu, na pravici má rukavice z hrubé jele-

nice. A v ruce drží — deštník. Neobyčejně krásný a elegantní deštník, pro nějž právě se dal možná u pana Lawrence roku 1848 tak elegantně vyfotografovati.

S těmito cizími obrazy může však ve čtyřicátých letech konkurovati již celá řada obrazů našich. Víme, že roku 1842 fotograf B i s s o n F i l s z Paříže vystavil na umělecké výstavě v Klementinu mužskou podobiznu, která je první doloženou daguerrotypii, o níž víme v Praze. Tento příklad měl záhy domácí následovníky a již dva roky poté (1844) vystavil pan Vilém Horn daguerrotypii sedm. Tento pětaticetiletý malíř diletant byl povoláním oficiál státní účtárny, narozený v České Lípě. Ze studie, kterou roku 1914 napsal úvodem do katalogu výstavy fotografií v Rudolfinu ředitel F. X. Jiřík, se dovídáme, že tento první český daguerrotypista měl atelier u Bílého beránka na Koňském trhu v Praze a že umělecký kritik tehdejší „Bohemie“, pan Müller, napsal ke chvále Hornově do svých novin tuto větu: „Daguerrotypista Horn portretuje již celé skupiny a dělá kopie obrazů takovým způsobem, že žádná tušová kresba není tak přesná.“ (1842.)

S Hornem se počíná česká fotografie.

Objevitelé.

Oficiál státní účtárny Horn, jehož jsme poznali jako prvního českého daguerrotypistu, kombinoval své fotografie ještě s kresbou. Fotografie byla mu jen prostředkem, jak si usnadnit práci portretisty. To je charakteristické pro počátek tohoto umění: jako každá jiná technika rodí se i technika fotografická z lidské lenosti, která si chce usnadnit a urychlit práci. Přes toto usnadnění však pan Horn, jenž později se věnoval fotografii úplně, se nedopracoval žádného velkého bohatství. Měl dlouho v Praze svůj atelier, později však si podal žádost, aby směl provozovati svou živnost kočovně po venkově. K tomu se jistě nerozhodl z pouhé touhy po svěžím vzduchu.

O Hornovi, jehož většina fotografií byla malého visitkového formátu a omezovala se výhradně na portretování osob, víme ještě, že se stal velice záslužným učitelem celé fotografické generace; skoro všichni jeho následovníci začali u něho jako učňové a dostali z jeho atelieru svůj výuční list. Kdybychom se chtěli podívati na některé z jeho obrázků, jichž je většina v Uměleckoprůmyslovém muzeu, v divadelním oddělení Národního musea a v Pražském muzeu městském na Poříčí, přesvědčili bychom se, že byl především dobrý řemeslník bez velkých schopností uměleckých. Širší veřejnost mohla se o tom přesvědčiti z velice záslužné výstavy starých českých fotografií, kterou před rokem sestavila v Uměleckoprůmyslovém muzeu dr. V o l a v k o v á, jejíž laskavostí vděčíme i celou řadu personálních informací této studie. Z žáků Hornových jmenujeme pouze Antonína Ř e h u l u. Sběratelská kořist z tohoto období české fotografie je velice skromná.

Další „daguerrotypist und fotografist“ této doby, o němž se koncem čtyřicátých let dočítáme, je fotograf K r t i č k a. Byl to také malíř portretista a daguerrotypista zároveň, zhotovující své „oblesky“ čili fotografie s velkým úspěchem. Pracoval nejen na kovu, nýbrž i modernější metodou Talbotovou na fotografickém papíře a jako ostatní „hotovitelé oblesků“ sobě i štětcem při tom pomáhal. Postavil si také krásný salon ze skla, který byl prvním fotografickým atelierem v Čechách, jak se dovídáme ze článku F. K. Drahoňovského: „Něco o obleskách vůbec a o páně Krtičkových zvláště“, který otiskla roku 1847 Česká včela.

Přes všechnu dobrou vůli žádný z těchto příčinlivých diletantů nedosáhl významu skotského krajináře Davida Octavia Hilla, jenž v letech 1845—50 zhotovil serii kouzelných fotografických obrazů, pro něž bychom ho mohli nazývati Gijottem tohoto mladého umění.

Diletanti.

Také Hill je z těchto diletantů, kteří nebyli zatíženi žádnými teoretickými předsudky a nebyli omezeni žád-

nou tradicí, takže mohli, jak tomu obyčejně bývá v počátcích nové umělecké techniky, pracovati bez jakéhokoliv kazu čistě a přiměřeně se svým novým materiálem. Nebudeme opakovati jeho historii, která vypráví o tom, jak z pouhé nouze, aby mohl portretovati na jediném obraze velikou skupinu osob, uchýlil se k fotografii jako pomocnému prostředku, který by mu tento obrovský úkol usnadnil. Stačí, když se podíváme na několik jeho obrázků. Ať už Hillova fotografie zobrazuje děvče s deštníkem nebo krásnou miss Hopeovou v jejím krásném čepečku, ať ukazuje rybářku z Newhavenu nebo Lorda Elcho, vždycky jsou jeho snímky malebné, v klidně rozvážených a charakteristických postojích. Vždycky jsou to tváře opravdu lidské, jejich bradavice nejsou nijak zkrášlovány, jejich pohledy hledí stranou ve chvílkovém zasnění, v němž člověk nejnázne najde sama sebe. Hill se ukazuje v těchto snímcích jako člověk neobyčejného smyslu pro reprodukci materiálu, ať už je to efektní látka se vzorkem na sukni dámy, nebo dřevěný koš v rukou venkovanky. Z temného pozadí vynoří se svítivě jasné tváře lidí, kteří jsou skutečnými lidmi.

Vedle diletanta Hilla nemůžeme postaviti žádného velkého českého fotografa diletanta. Za povšimnutí stojí však plzeňský premonstrátský kněz a profesor gymnasia Josef František S m e t a n a, který, jak se dovídáme z jeho deníku, stati „Cesta po Čechách roku 1841“, byl spolu s vědcem a buditelem Karlem A m e r l i n g e m horlivým diletantem daguerrotypistou. Když dne 17. srpna 1841 navštívil Smetana svého kolegu, rokycanského děkana, zapsal si o tom do deníku:

„Ve středu 17. srpna byl jsem u děkana Rokycanského, Františka Suchého, a po obědě musel jsem dáti přinésti skříň lučební, tak i Daguerrotyp . . . Přišli sem páni radní Vaněk, pan Fináček radní, pan lékárník Štorch, pan kaplan, všichni učitelové atd. Konečně odešli jsme, přišlo odpoledne.“

Jak při tomto experimentu se svým fotografickým přístrojem čili „temnicí“ při této přátelské demonstraci po vzoru Daguerrově postupoval, dovídáme se ze Smetanova „Silozpytu“ z roku 1842, v němž píše:

„Temnice dosáhla za dnů nynějších velké znamenitosti nálezem Daguerra v Paříži, jenž vyzkoumal prostředky, jimiž obrazy v temnici utvořené upevniti, t. j. světlem samým v jisté látce trvanlivě vyrýti mohou. Tyto obrazy světlem samým vyryté slovou Daguerrotypy čili tisky Daguerrovy, zakládají se na činění světla chemickým a dělájí se takto:

Deska měděná, čistým stříbrem platyrována nechá se naběhnouti v truhlici tmavé párou řasíkovou (jod) až do žluta, načež rychle do ohniska temnice se vloží a tam dle jasnosti světla as deset neb více minut se ponechá. Nato přendá se rychle do jiné tmavé truhlice, na jejímž dně stojí miska se rtutí, proti níž se deska 45° nakloní. Rtuť se až na 60° R rozeřeje, aby páry z ní vystupovaly, které se na místa osvícené plochy chytají, a obraz prvé ještě neznalý patrně vyjadřují. Aby pak dalším očinkováním světla na místa ostatní zase obraz se nezrušil, musí se plocha s obrazem již hotovým v rozpuštěný podsířičitan sody (unterschweifelsaure Soda) ponořiti, čímž se nepokrytá vrstva řasíková rozpouští a s desky smývá, a konečně v překapané vodě se umyje.“

Podle tohoto dnes zcela zábavného návodu pracoval pokrokový kněz Smetana stejně jako ostatní diletanti čtyřicátých let. Konec tohoto období, rok 1848, přinesl však veliké změny politické i sociální. Tímto rokem se počíná období přerazené evropské společnosti měšťanské, společnosti nové, v níž šlechtická miniatura byla již zastaralým přežitkem. Jestliže až do té doby pracovali malíři ve fotografii z pouhé zábavy, nastala v příštím desetiletí situace jiná.

Malíři.

V padesátých letech minulého století je situace velmi četných malířů portretistů a malířů miniaturistů, které chrlí pražská malířská akademie, stejně neradostná, jako situace individualistů ševců po zavedení stroje výroby Baťovy. Do vídáme se, že J. M a l o c h a Jan B r a n d e j s věnují valnou část svého času raději fotografování,

zatím co jiní, jako Antonín Dvořák, jsou z nouze nuceni alespoň kolorovati a přemalovávat fotografie. Ani starším portretistům se nevedlo valně, jak svědčí životopis Függerova žáka a miniaturisty Lüdkendorfa, který se ve věku 67 let musil živiti kolorováním fotografií. Přes tento trudný osud malířů dovedli ti z nich, kteří se přizpůsobili nové technice, vtisknouti fotografickému vývoji tohoto desetiletí svůj ráz tak silně, že je můžeme nazvati desetiletím malířů fotografů.

Tak tomu bylo ostatně v této době v celé Evropě. Současně s Jacquesem Daguerrem, jenž zemřel roku 1851, počíná mizeti i daguerrotypie na kov, jež se dožívá pozdějších let již jen jako jarmareční sensace, a všichni malíři fotografové pracují již zásadně na fotografickém papíře. Velice typickým příkladem pro ně je pařížský malíř Henry Le Secq, který vydal knižně první knihu fotografií s titulem „Fantaisies“ (1855). I titulní list této knihy je fotografií zátiší, na němž láhev s vínem nese titul knihy a jméno autora. Toto dílo je pozoruhodnou studií různých materiálů, jak transponuje jejich vlastnosti na papír fotografická technika: vidíme tu různá zátiší, v nichž opravdu sklo je sklem, porculán porculánem, na nichž pomerančová kůra má svou hrubou a měkkou strukturu. Po prvé se tu fotografie odvažuje i na značné zvětřování detailních snímků. Z krajin Le Secquových jsou zajímavé dvě večerní nálady z přístavu v Dieppe, na nichž vidíme malebné diagonály stožárů, plachetních lodí, vysoká světla na hladinách a temné stíny lodí, malebné obrazů v technice leptu.

Malířům tohoto období vděčíme za jeden z obrovských objevů, za objev exteriérů. Adrien Tournachon fotografuje osla, který patří k potulnému cirku: to je veliké zdemokratisování námětu. Malíř Julien Vallo de Ville-neuve fotografuje klidné a kypré venkovanky a dovede v tomto snímku použití již stínu, vrženého předmětem mimo obraz k dosažení potřebného světelného kontrastu. Malíř a vynálezce Gustave Le Gray fotografuje bouřlivě zvlněné moře, nad nímž vidíme bohatě členěné a krásně kontrastované mraky. A pak je tu Nadar, žurnalista, fotograf, sběratel interviu, zachycující obraz Paříže, jednou z výše balonu a po druhé z hlubin pověstných pařížských kanálů — tento geniální tvůrce fotografické reportáže, tento objevitel fotografických aktualit a současně i mistrný portretista různých slavných vousatých pánů, které vidíme na jeho obrazech v nenucených postojích, s ustaranými tvářemi s neobyčejně psychologicky pravdivým výrazem. Reportáže užívají již i fotografové ruští, kde válka krymská z roku 1855 si získala slávy první války, která byla fotografována. Vidíme, jak tu malíři objevují život stejně jako objevují i nové umělecké možnosti. Angličan G. W. Wilson z Aberdeenu vyfotografoval roku 1856 Temži: je to první snímek, branný přímo proti slunci s bílou hladinou řeky, na níž se ostře rýsuje černá plachta lodí.

Z těchto cizích slavných fotografů přicházejí v době po roce 1850 již někteří i do Čech.

První umělecké fotografie v Čechách.

Tito cizinci, kteří přicházeli do Čech, bývali nejprve Francouzi, později také Němci. Provozovali fotografii po živnostensku a kočovali od místa k místu. Jestliže se některý z nich trvale usadil ve větším městě, můžeme pozorovati jeho vliv na celé okolí. Tak na příklad roku 1855 přijel do Plzně francouzský portretista Edmond Paygnot, který nechal malířství úplně a věnoval se výhrad-

ně fotografii. O něm se dovidáme v zajímavé studii Ladislava Lábka „Počátky a rozvoj fotografie v Plzni“, kterou roku 1924 vydal Klub fotografů amatérů v Plzni, z kteréžto knižky jsme již převzali několik informací. O Edmondu Paynotovi se tu dovidáme:

„Z Paygnotových návštěv, uveřejněných v místních novinách, si můžeme učiniti jasný obraz jednak o technické vyspělosti tehdejšího stavu fotografie, jednak o jejím rychlém rozšíření. Dovidáme se dokonce i o cenách. Poslyšíme samotného pana Paygnota, jak vychvaluje své umění: »Zhotovuje podobizny na deskách stříbrných i na papíru ve všech běžných velikostech od jednoho ročního děcka počínaje až do velkých rodinných obrazů. Fotografuje celé školy, společnosti, zhotovuje brože, medailony ve velikosti až čtvrt coule. Vedle toho pořizuje snímky pomníků, krajin, maleb, kreseb a jiných uměleckých předmětů.«

V jiném insertu nabízí se Paygnot ke zhotovení zapuštěných rámečků s fotografiemi, do zápisníků, peněženek, pouzder na doutníky a doporučuje bohatý výběr rámu všeho druhu. Patrně, že výzbroj starého kočujícího fotografa byla přímo záviděníhodná a že v době poměrně krátké se pracovalo ve všech možných tvarech i provedeních. Ještě zajímavější jest však poznámka páně Paygnotova, že vyučuje i interese ty umění fotografickému za příslušný honorář. Tu překvapuje jednak ochota a sdíllost v umění, které bylo do jisté míry jistě tajemstvím, a vedle toho i fakt, že se našlo dosti takových, kteří byli žádostivi fotografii se přiučiti.

Hotová daguerrotypie stála 1.50 zl., snímek na papíře, který se prostě označuje co „fotografie“, byl dražší a stál 4 zlaté konvenční měny. Bylo tedy fotografování dosti drahým sportem, máme-li na zřeteli tehdejší cenu peněz. Snímky se prováděly podle insertu za každého počasí a vyhotovení netrvalo dlouho. Přespolním zákazníkům slibuje Paygnot hotové obrázky již za jednu hodinu.

Vedle těchto kočovných cizinců máme v padesátých letech již vynikající fotografy české, opět většinou původem malíře. Z nich je třeba uvést především žáka Josefa Mánesa, malíře Anděla, který absolvoval akademii, pracoval jako daguerrotypista již od roku 1848 a byl také litografem v rozmnožovacích ústavech pražských.

Jiným z nich je Josef Bekel, jehož kolekci fotografií najdeme v městském museu na Poříčí. Byl to miniaturista a malíř portretů, spolupracovník Josefa Mánesa, pro něhož litografoval mnoho obrazů. V letech 1857 a dvou letech následujících, do nichž spadá vrchol jeho tvorby, portretoval množství vynikajících osobností našeho národního života, zejména skoro celou českou šlechtu. Touto příležitostí pracovati s lidmi z nejpřednější společnosti jako modely svých fotografií, má Bekel obdobu ve skotském Hillovi. Ale i po jiné stránce se mu podobá. Víme, že David Octavius Hill vděčí rovnováhu mezi řemeslnou dokonalostí a jemným uměleckým vyvážením svých obrazů spolupráci s chemikem Robertem Adamsonem. Bekel měl podobné štěstí. Otevřel si atelier spolu s Němcem Ruppem, znamenitým technikem, jenž se vyučil v Paříži u Reutingera. Z tohoto spojení německého technika a českého umělce vznikla serie obrazů, které jsou z nejkrásnějších v devatenáctém století.

Tento rozkvět malířské fotografie pokračuje v Čechách ještě v dalším desetiletí, v letech šedesátých, jejichž tvorbou spolu s tvorbou let dalších si povšimneme příště.

JASNÉ ZŘENÍ - VKUSNÝ VZHLED!
Americké brýle Ful Vue
„OKULARIA“, PRAHA, Václavské nám. 57, nad Lützowovou

Původní spolehlivá americká zlatá plnicí pera

Výhradní prodej má firma

Karel Kellner, Praha - Václavské nám. 61 - Dlouhá třída 17 - Račte si vyžádati náš ilustr. prospekt

Conklin

se znamenitě osvědčují a poskytnou každému největší míru uspokojení. CONKLIN znamená přesnost a pokrok!